

Nevval Sevindi
**FETHULLAH
GÜLEN İLE
NEW YORK**
Sohbeti

SARAH
YAYINLARI
TÜRKİYE'DEN

FETHULLAH GÜLENLE NEWYORK SOHBETİ - NEVVAL SEVİNDİ – YENİYÜZYIL

**FETHULLAH GÜLENLE NEWYORK SOHBETİ - NEVVAL SEVİNDİ –
YENİYÜZYIL**

20 TEMMUZ 1997 YENİYÜZYIL'DA NEVVAL SEVİNDİ İLE

Sanal Önsöz

Yeni Yetişen İnsan

İslam'da Reform ve Türk Rönesansı

Terörle, Dünyada Felakete Ahirette Cehenneme Varılır

Caminin Yanına Cem Evi Yapalım

Bireyin Çiçek Açması

Müslüman: Kul ve Fert

Kini, Nefreti Dirilmemek Üzere Gömmek

Avrupalı Müslüman Türkler

İnkılâpçı Ruhlar Lazım

Türkiye'den Gelen Kurtarıcı

Türk Kimliği

Türkçe'yi Dünya Dili Yapmak

Türkiye Teknolojik Olarak Nakavt Olunca...

İran İslam'ı

İran'la Türkiye'nin Din Esprisi Farklı

Amerika Dünyanın Dümeninde

Zencilere İnsan Muamelesi Yapılmamış

Avrupa'yla Bütünleşme

Kültürümüzün Ağırlığı

Yobazlık Dayatmacıdır

Özal'ın Demokratik Centilmenliği

Asya Türkiye'yi Bekliyor Şekilcilik İslam'ın Ufkunu Daraltır

20 TEMMUZ 1997 YENİYÜZYIL'DA NEVVAL SEVINDİ İLE

Nevval Sevindi ABD'de Fethullah Gülen'le ilk defa röportaj yapan gazeteci olarak tarihe geçti. 20 Temmuz 1997'de Yeni Yüzyıl Gazetesi'nde yayınlanmaya başlayan röportaj 10 bölüm halinde 29 Temmuz 1997 tarihine kadar sürdü. röportaj daha sonra 30 Eylül 1997'de kitaplaştırıldı.

Sanal Önsöz

Yeni Yüzyıl 20.07.1997

Sabah Kitapları'nın "Türkiye'den Dizisi"nin ilk kitabı olan "Fethullah Gülen'le New York Sohbeti" kitabı 40.000' den fazla satarak 1997'nin en çok satan kitabı oldu.

Yeni Yüzyıl Gazetesi'nde yayınlanan röportaj da çok ilgi görerek tiraj rekorları kırmıştı.

Bu kadar çok ilgi gören kitapla ilgili kim bilir ne eleştiriler çıktı diye düşünen olursa hemen cevaplayayım; hiç. Yanlış okumadınız; ne sağda, ne solda, ne Hürriyette ne Zaman'da en ufak lehte ya da aleyhte bir eleştiri yayınlanmadı. Bu gerçekten ilginç bir durum.

Türkiye'de ilk kez bir gazeteciden çok sosyal bilimci bir yaklaşımla değerlendirilen Fethullah Gülen portresi toplum tarafından ne kadar ilgi ile karşılandıysa da ideolojik taraflar hiç iyi gözle bakmadılar. Bundan dolayı daha sonra bir çok saldırıya ve iftiraya

uğradım. Bana bu denli kızılmasının nedeni ne olabilir di?

Varlık nedenleri ve konumları ayrılık, düşmanlık üzerine yapılandırılmış herkes ideolojisiz bir bakıştan rahatsız olmuştu. İslâmî bir liderin objektif portresinin önyargısız sunumu köprü kurulmasını engelleyenler için acımasız bir darbe oldu. İçlerindeki cerahati kin ve nefret olarak ellerine fırsat geçtikçe kullandılar. Tüm gazete örgütleri ve sorumluları da suskunlukları ile katkıda bulundular. Kadın olmamdan başka suç bulunamadığından medya mecrasındaki kadın erkek herkes "kadınlığıma" hakaret ederek rahatladı.

Bu konuda yürekli çıkan sadece Can Dündar, Gülay Göktürk ve Seda Kaya Güler oldu.

Bunları anlatmamın nedeni okuduklarınızın neden olduğu tektonik hareketleri az da olsa gösterebilmek için.

Aradan geçen üç yıl sonra daha iyi görüyoruz ki, Fethullah Gülen'in, Yesevi-Hacı Bektaş, Mevlana ve Yunus Emre çizgisinden günümüze taşıdığı tasavvufa dayalı hoşgörü felsefesi, bütün İslam alemi için de bir "devrim" niteliğinde. Ülkemizde herşeyin bir sepete konulmasını engelleyen bu çalışma belki de bu nedenle düşmanlık çekti. Farklı birikimlerini ve kültürlerini sentezleyecek bir Türkiye 21. yüzyılın ruhunu yaratacaktır.

Buna gönülden inanıyorum.

Fethullah Gülen'in liderliği ile, bugüne kadar bilinen kültürel emperyalizm engelini aşarak tüm dünyaya yayılan "Türk Okulları"

kurulmuştur. Batılıların alternatifsiz uyguladıkları bu yöntem ilk kez karşısında "Türk Okulları"nı bulmuştur. 21.yüzyılda artık iddialı bir Türk kültürü ve medeniyeti olacaktır. Üstelik kendi kültürünü küçümseyen, halkını sevmeyen azınlıklar yaratmadan yapılan bu eğitim toplumlar arası hoşgörünün köprüsüdür.

21.yüzyılda barış mimarları yeni anlayışın bağrından çıkacaktır.

Hoşgörü ve barışa gönülden inanıyorum.

Hoyrat ve acılı 20. yüzyıldan sonra yeni yüzyılda yeni bir yapılanmaya, yeni anlayışlara ihtiyacımız olduğu aşıkâr. İnsanı severek başlamalıyız işe. Bu ideolojinin ölümüdür.

Ben insana gönülden inanıyorum.

Sanal alemdeki okuyucularıma her türlü eleştirileri için her zaman kapım açık.

Ancak düşünen yürekliilerin eleştirileri olabilir. Biliyorum. Gönül ve akıl beraberliğinin ürünü olan Türk kültür anlayışı ve inanç sistemi daha fazla üzerinde düşünölmeı hak ediyor.

Yeni Yetişen İnsan

29.07.1997

Orta Asya'da Ufuk Açan Eğitim Misyonerleri

Her yönüyle inkişaf eden ve gelişen insan tipini yani bireyi teşvik ediyorsunuz? Peki insanlar maddi ve manevi dünyalar arasındaki ilişkiyi nasıl dengeleyebilir? Örneğın siz çok içekapanık, durgun görünüyorsunuz, oysa büyük bir coşkuyu

İçinizde taşıyor ve bunu eyleme döküyorsunuz plan ve projelerle.

Bu ayrı bir mesele ama, bazı meseleler var ki, bunlarda insan düalizmden kurtulamaz. Yani her insanın kendine dair kendine bakan yanları vardır. Hem de bazı kimseler, bir hayli deruni olabilirler. Bazen benimki gibi değil, o sahanın insanlarının durgunlukları bir murakabedir, sükûtları tefekkürdür, ayrı bir değerdir, iç değerdir... Sessizlikleri, görüntülerindeki pejmürdelikler bizi aldatmamalıdır. Nedim'in meyhaneye bir bakışı vardır: '—Meyhane mukassi görünür taşradan amma, —Bir başka halâvet, başka letafet var içinde' der. İşte böyle bir mukassi görünme halleri vardır. Bu, onların kendilerine bakan derinliklerine mütealliktir. Vicdanla baş başa kalışın ifadesidir. Böyle bir insan, aynı zamanda bir kısım sorumlulukları da sırtına yüklenerek, kâinatla münasebete davet edildiğinde toplumun içinde sosyal bir varlık olarak görünür, sosyal bir varlık olarak tanınır, sosyal bir varlık olarak diğerlerinden geri kalmamaya çalışır. Bir yanda aşkı şevki, hattâ daha ötede cezbi incizabı, daha da ötede hayretleri ile hem bir Pascal, bir Bergson, bir Muhiddin ibni Arabi ve Mevlana gibi derinliğine ulaşamayacağımız bir girdap, diğer bir yanda ise, insanlara açıldığı zaman bir ceht, bir gayret insanı. Hz. Mevlana'nın ifadesiyle, bir pergel gibi, bir ayağıyla olması gereken yerde, Tevhit'te, merkezde; diğer ayağıyla ise, 72 milletin içinde. Bir ikilem, dualizm gibi görünen bu hali Allah'a inanmış bir insan yakalayabilirse, bu arzu edilir bir durumdur. İç dünyası itibariyle o kadar derin, o kadar aşkın... O kadar Allah'la münasebettar; ama aynı zamanda, toplum içinde aktif bir hizmet eri.

Hem ağlayan, hem gülen, hem yürüyen hem duran olma... Peki hiç öfkelenmez misiniz?

Benim öfkelenmem, nefsi müdafaa gibi olur. Çok sabırlı olduğumu söyleyebilirim. Dünya kadar stres, asabi haller, Eyüp sabrı gerektiren durumlar, bunların doğurduğu psikosomatik rahatsızlıklar. Nihayet sabır taşının çatladığı anlar gelir. Boşalmayı bazen hekimler de tavsiye ederler. Ara sıra boşalmanın yararı vardır. Fakat benim sabır ve tahammülüm boşalmamın çok daha ötesindedir.

Yirmi yıldır birlikte olanlara sorun diyorsunuz... Peki rüya görür müsünüz?

Çok rüya görürüm de, net olarak rüyalarımı uyku sonrasına taşıyabildiğim o kadar çok mudur? Belki sadece gerekli olanları taşıyım. Öyle Allah'la münasebeti çok kuvvetli bir insan değilim, fakat Allah'ın kullarına olan merhamet ve şefkati nihayetsizdir. İşte, çok sıkıldığım, bunaldığım anlarda teselli adına gördüğüm rüyalar çoktur. Allah'la münasebetim zayıf olabilir, Allah'a kimin daha yakın olduğunu da ancak Allah bilir. Bu, unvan, kıyafet meselesi değildir. Siz veya bir başkası Allah'a çok daha yakın olabilir. Fakat Allah'a hamt ederim, Allah Resulü ile alakalı bir mülahazam vardır. O'na sevgimin ifadesi olarak, içimde duya duya 'Keşke üzerine bindiğin atın olsaydım, hayır, atının bir kemiği olsaydım; keşke sandığından çekip attığın bir okun olsaydım' demişimdir. Allah'ın üzerimdeki en büyük ihsanı, O'nu tanımamdır.

Çok sık seyahat etmiyorsunuz galiba?

Ara sıra. Geçen sene Amerika'ya yine gelmiştim, bu sene, sağlık durumum tekrar gelmeyi mecbur etti. Biraz da buradaki arkadaşları görme arzusu, bazı hafakanlarımı teskin etme isteği bu gelişimde etkili oldu.

Efendim, sizin ilgi alanınız çok geniş. Fizik en sevdiğiniz bilim dalı örneğin. Bediüzzaman'dan, Einstein'dan, Pastör'den sevgiyle söz ediyorsunuz. Bir çok bilim adamına, düşün adamına hayranlığınız var. Hangisini en çok seviyorsunuz? Bir de merak ediyorum, ne olmak isterdiniz? Bilim adamı mı, sanatçı mı nasıl bir tercihiniz olurdu?

Hepsini çok sevdiğimden, tercihte zorlandığım anlar çok olur. Sonra, tercih de şart değildir. Ağrıları sızıları dindiren, tedavi eden, kesip atarken bile, heykel yontar gibi insan inşa eden bu insanlar, Allah yolunda, rampaya oturmuş peykerin birden yükselmesi gibi, dikey olarak veli olurlar mülâhazasını taşıyım. Türkiye'de insan veli olabilir, fakat veli olma yolu bir değildir. Toplumu aydınlatma bir veli olma yoludur, Allah'a dost olabilir bir insan. Benim, toplumun ihtiyaçlarına göre, şu olsaydım, şöyle olsaydım dediğim anlar çok olmuştur. Güreşçilerimizin mağlup olduğunu görür, keşke iyi bir güreşçi olsaydım derim. Bir başka sahada müsabaka yapan sporcularımızın mağlubiyetini görür, keşke o sahada iyi bir sporcu olsaydım derim. Zaman zaman asker olmayı arzuladığım durumlar da olmadı değil. Belki bütün bunlar hiçbir şey olamamaktan, hiçbir şeye kabiliyetimin olmamasından ileri geliyor da olabilir. İlimler sahasında meselenin temel esprisini ise Bediüzzaman'ın mülâhazasında buluruz. Şöyle der o: 'Allah'ın iki kitabı vardır: Biri kâinat kitabı, diğeri Kur'an-ı Kerim.' Konuya

bu zaviyeden yaklaşılsa, Kur'an, Allah'ın Kelam sıfatının tecellisi olarak yerinde bir mesaj, yerinde bir kitaptır. Mütalaa edilmelidir. Bütün ilimler hep ondan fışkırmıştır. Kur'an kâinata tercümandır. Kur'an'la kâinat arasındaki münasebeti kuramayan, Kur'an'ı da anlamaz, kâinatı da anlamaz. Bazıları sadece kâinatı anlıyor, bazıları da Kur'an'ı anlıyor gibi görünür. Einstein'ın dediği gibi, bunların kimisi kör, kimisi de topaldır. Körlükten de topallıktan da kurtulmanın yolu, kâinat kitabının sırları; sessiz ama derinden konuşan bir kitap, Allah'ın kudret ve iradesini ortaya koyan, insanın antropolojisi olan bir kitap olan kâinat kitabıyla onun insanların anlayacağı şekilde tefsir edip anlatan, onu seslendiren ilahi beste mahiyetindeki Kur'an'ı iyi 'okumak'tan geçer.

Efendim şiir yazdığınızı biliyoruz. Biraz edebiyattan söz etsek? Sevdığınız beğendiğiniz edebiyatçı, şairler olarak kimleri sayabilirsiniz?

Mutlaka tercih ettiğim insanlar vardır. Bu biraz düşünce ufuklarındaki ağırlıklardan... Genelde bütün ehl-i marifetin marifetini severim, bütün sanatçıların sanatını. Bir başkasının filmine hayranlık duyduğum gibi, Picasso'nun resimlerine hayranlık duyarım. Edebiyatta, şiirde, Doğu'da da Batı'da da beni hayran bırakanlar vardır. Batı'da Shakespeare, Dostoyevski, Puşkin, Türkiye'de de değişik çizgilerde sevip takdir ettiğim insanlar vardır: Orhan Veli'nin çok sevdiğim, hayranlık duyduğum şiirleri vardır. Nazım Hikmet'i genelde -bunlar beni aşan hususlar da olsa- düşünceleriyle tasvip edemem... Ama güzel deyişlerinin olduğu inkâr edilemez. Bu arada, sözün şiirde ma'kes bulması, çok iyi telâffuz edilmesi açısından, Yahya Kemal'e çok hayranlığım

vardır... Çok. Arkadaşlara geçende, onun Kendi Gök Kubbemiz'i birkaç defa okuyun dedim. Ben belki elli defa çevirmişimdir. Necip Fazıl'ın şiirinin yanında, ayrı bir derinliği vardır. Nükteleri vardır, düşündürücüdür... Eskiler arasında da, Namık Kemal'den Şinasi'ye kadar hayranlık duyduğum insanlar var.

Mehmet Akif'i ve Tevfik Fikret'i Severim

Günümüzde, Sezai Bey'in (Karakoç) de, biraz fazla sembolik de görünse, ayrı bir derinliği vardır. Sezai Bey bir ufuktur. Hususi ile Türk şiirine ayrı bir derinlik kazandırmıştır. Ve yine bu nesilden mesela fikir yazılarında Rasim Özdenören, şiirde Mehmet Akif Ersoy ve Erdem Beyazıt beyler ve daha başkaları vardır. Ben bunları genelde okuyorum ama, Yahya Kemal'le, Necip Fazıl'a ve bu arada Mehmet Akif'e karşı bakışım daha başkadır. Mehmet Akif bir hakikat kahramanıdır. Çok rahat anlaşılır... Şiirinde Arapça Farsça kelimelerin çok olması, şiirinin ağır olmasını gerektirmez. Çok rahat, zorlamasız bir söyleyişi vardır. Tevfik Fikret'te de zorlama görmeyiz. Ayrı kutup olmalarına rağmen, o da tekellüfsüz (zorlaması olmayan) bir insandır. Bir Fransız şairin adaptasyoncusu olarak da bakarlar kendisine ama, çok başarılı şiirlerinin olduğu da bir vakiadır.

Batı'da Balzac'ı da severim. Realist kabul edilmesine rağmen, Vadideki Zambak, ondaki romantizmi ortaya koyar. İran şiiri ve Fransız edebiyatı arasında paralellikler olabilir. Askerde basiretli bir komutanım vardı. Bana, Batı klasiklerini okuma şevkini daha çok o aşlamıştı doğrudan. Sadi'yi daha önceden okumuştum. İran edebiyatının meşhurlarını da -Hafız, Nizami, Enveri gibi- tanıdığımı söyleyebilirim.

Bu konuda kesin bir kabul veya oturmuş bir anlayışım olmasa da, Türk şiirinde Akif, Necip Fazıl, Yahya Kemal bir saç ayağını teşkil ederler. Bunu düşünce dünyamı da belirlemiş olabilir.

Doğu'yu da Batı'yı da aynı önemde öğrenmemiz gerektiğine inanıyorum. Türkiye için önemli olduğunu düşünüyorum ben. Türkiye'de yaşayan belki Osmanlı aydınının buna yakın olduğu söylenebilir. Mutlaka bir Batı dili biliyor olması... Önemli bir rolü vardır herhalde. Çocuklara da sadece bir yabancı Batı dili veriliyor. Niye Doğu'dan da bir dil verilmiyor. Doğu'yu anlayacakları Doğu'nun herhangi bir yerine ulaşacakları bir dil olmuyor?

Aslında Farsça'yı teşvik ediyorum, Arapça okuyor, teşvik de ediyorum. En azından, dinimizi kaynağından öğrenmemiz için Arapça, reddedemeyeceğimiz kültürümüzün köklerini tanımamız için de Farsça'ya aşina olmak gerekiyor. Fakat Türkçe'ye, mesela Arap edebiyatından, Arap şiirinden hemen hemen kimse kazandırılmamıştır. Halbuki, Arap şiirinin çok üstün yanları vardır. Bunları kendi kaynaklarından takip etmek için klasik dilin çok iyi ve zevkle okunacak şekilde bilinmesi lazım. Bu gayret var ama, henüz mikro planda, yirmi otuz insanda görülüyor. Hususi bazı arkadaşlara Farsça dersleri verdiriyorum. İlahiyatçı arkadaşlar Farsça da öğreniyor. Batı dilleri de öğretiliyor. Hatta, Almanca'ya da, Fransızca'ya da önem verilse... Fransızca önemli bir dil, Tanzimat'la da tanıdığımız bir dil. Bir kolejimiz Almanca öğretimi esas aldı ama, bunların sayılarını çoğaltmak lazım... Fatih Üniversitesi'nde Çince, Japonca, hattâ İspanyolca da okutulması kararlaştırılmış. Gürcüce'nin de okutulmasını teklif ettim. Çünkü

Gürcistan'la komşuyuz. Orada, Türk okulları var, üniversite var. Aynı zamanda, diğer komşularımız gibi, onların da bize karşı yumuşamasına ihtiyaç var. Bir yanıla centilmenlik... Bir diğer yanıla da dil... Hatta dil için, bir insan bildiği dil sayısınca insan sayılır derler...

Tam bir sosyal bilimci gibi çalışan sizsiniz doğrusu.

Teşvik ediyorsunuz, böyle akli başında insanlar teşvik edince isabet varmış diyorum. Devam eder inşallah.

Orta Asya'da önerdiğiniz şeyleri söylüyorlardı da onların yaptıklarını yapın, saygı gösterin, yediklerini yiyin... Ben de dedim ki: Hocaefendi tam bir sosyal bilimci, yatkınlığınız var. Onu saymadınız, gerçi sevdiğiniz şeyler arasında. Söylemek istediğiniz başka şeyler varsa...

Buraya kadar zahmet edip geldiniz. Belki dünya kadar çam devirdim. Konuşurken de susarken de, hedefimde toplum içinde uyum, uzlaşma ve istikrarın sağlanmasını hedef aldığımı söyleyebilirim. Fakat, bir şeyler yapmaya çalışırken, maksadımın aksine hareket ettiğim de olabilir. Birilerinin elini tutup sıkarken kardeşlik arıyorsam, dostluk, hoşgörü arıyorsam ve bunu kendim için bir gaye edinmişsem, söylenmesi ve yapılması gereken şeyleri iyi tespit edip, yerli yerince yapmamız gerekiyor. Buna uyamayınca maksadın aksiyle tokat yediğimiz oluyor. Bunca zamandır hep ayrı gayrı olmanın gadrini yaşadık, zulmüne uğradık. Aziz bir milletken zelil, üstün bir milletken mahkûm olduk. Üstünlüğün yolu birlikten beraberlikten geçer. Allah'ın ister ferde, ister topluma en büyük inayeti birlik halinde gelir. Eğer

insanlar bir araya gelmiş, birleşmiş, bütünleşmişlerse, Allah'ın o insanlara ekstradan, fevkaladeden ihsanları olacağını umuyorum. Milletimizin de böyle bir birliğe ihtiyacı vardır. Şu anda milletimiz, çok önemli fırsatlar yakalamıştır. Bir rampa üzerindedir, büyüklüğe, devletler arası muvazeneye dikey olarak sıçrayabilir. Fakat bunu bilenler, çelme takmaya yeltenebilirler. Bu açıdan da Shakespear'in yaklaşımıyla, milletimiz olma-ölme kertesinde bulunuyor. Ölmeyi akla bile getirmeden, bu millet nasıl oldurulacaksa o yapılmalıdır.

Yani gelecekteki bizim yeni bir insan tipine ve yeni yapılanmaya ihtiyacımız var.

Evet, yeni insan tipinin en önemli yanı, hakikat âşığı olması, ilim âşığı olması, insan âşığı olmasıdır. Tek yanlı bir bağlantı içinde olmaması, bunlardan sadece birine bağlı olup kalmamasıdır.

Yani aşk esas unsur hayatta. O aşk Allah'ın hayattaki en temel prensibi galiba. Allah sevmeseydi, kâinatı yaratmazdı.

Hoşgörünün temelinde o sevgi ve aşkın yeşermesiyle olur. Sevgisiz insandan hoşgörü beklemek çok zor. Buraya kadar zahmet edip geldiniz, zahmet çektiniz.

Estağfurullah, ben sizin zamanınızı aldım. Rahatsız olduğunuz halde konuştunuz. Çok teşekkür ederim.

Son Güncelleme (23.11.2006)

İslam'da Reform ve Türk Rönesansı

Yeni Yüzyıl 28.07.1997

İslam Kavga Dini Değildir

Türkçe'nin dünya dili olmasını mı isterdiniz?

Onu da istemezler. Sizin bir ölçüde yaklaşmanızı, birlikte hareket etmenizi istemezler, onlar da rahatsızlık hasıl edebilir. Bence bu açılımlar yapılırken, onun da hesap edilmesi lazım. Ben şahsen öyle bir yerde onları rahatsız etmemek için Türkçe konuşmam.

İran'a gittim, orda Afganistan'ı soruyorum, İran diyor ki: Afganistan İslam değildir, doğru Müslümanlık benim ki. Onlar olmadığından o kadar bağnazlar. Türkiye'de soruyorum Türkler diyor ki: Afganistan İslam değil, İran hiç İslam değil, doğru İslam bizimkidir. Herkes kendine doğru diyor. Ama Batı'dan bakıldığında sanki hiçbir farkı yok, onlar yekpare bir İslam görüyor. Acaba bunun için ne düşünüyorsunuz. Bir de acaba Batı'nın bakışı değişirse de bu değişim ne kazandırır?

Batı'nın bu mevzudaki mülahazası çok eskilere dayanır. Zannediyorum ilk defa İslam'la karşılaştıkları zaman, ordular değil, orduların başındaki komutanlar değil de, o dünyayı düşüncesi ile idare eden insanlar İslam gerçeğini alıp tahlil edeceklerine, İslam'a karşı peşin fikirli davrandılar. Onunla İslam'a savaş ilan ettiler. Esas İslam'ı temel dinamikleri, temel esaslarıyla inceleselerdi. Zaman ve şartların yorumu onda değişiklikler yapmış, Afganistan'daki şeklini, İran'daki şeklini doğurmuş. Bu şekillere, Suudi Arabistan'daki şekline, Suriye'deki şekline takılıp kalmamalı. Meselenin bir diğer yönü, biraz kilisenin

bağnazlığından kaynaklanan yanlış anlamalar da var. Gerçi, kilisenin bu asrın başında belli ölçüde yumuşadığını görüyoruz; bu yumuşamanın gelecek adına da önemli şeyler vaat ettiğini söyleyebiliriz. Batılı mütefekkirler, araştırmacılar, oryantalistler meseleyi ele alırken, Hristiyanlık–Müslümanlık, biz ve onlar şeklinde yaklaşınca, kusur bulma da hazır oluyor, karalama hazır oluyor. Bu mülahaza, Batı'nın doğruyu ve Doğu'yu görmesine mani oldu.

Bunun için ne yapmak lazım? O ayrı bir mesele. Meselenin bir de Müslümanları ilgilendiren tarafı var. Müslümanlar, bulundukları şartlara göre, biraz kendi hissiyatlarına göre, biraz kendi çıkarlarına göre –ki, Türkiye'de son dönemlerde yaşanan şeylerde bu husus görülebilir– İslam'ı yorumlamışlar. Yani heva-heves ilahiyat'ın yerini almış gibi, doğru düşüncenin, doğru mülahazanın yerini almış gibi. İnsanlar kendi hissiyatlarını mantık zann ediyorlar, muhakeme zann ediyorlar ve ona din diyorlar. Bu hissiyat din etrafında ise, ona din diyorlar. Dolayısıyla saldırıyı bile dinin bir gereği sayıyorlar, düşmanlığı dinin bir gereği sayıyorlar.

Ben burada şunu arz etmek istiyorum. Bu hoşgörü mülahazalarının bahis mevzuu edildiği bir yerde eskiden beri şöyle veya böyle beraberliğimiz olan bir dostumuz, bir yakınımız – bize birtakım iyilikleri de olmuş olabilir– dedi ki, "Havayı çok yumuşatıyorsunuz, insanların içindeki elbuğzu fillah, Allah için nefret etme hissini içimizde yıkıyorsunuz" dedi. Ortada ne duvar kalıyor, ne uçurum kalıyor. Oysa ki, bu bir yanlış anlamadır. Kâfir dediğimiz insanlara karşı tavır esasen küfür sıfatına karşıdır. Put düşüncesine karşıdır, müşrikliğe karşıdır, onunla birlikte gelen

gayr-i ahlakiliğe karşıdır. Küfür sıfatına karşı olmak başkadır, şahıslara karşı olmak başkadır... Bu ikisi birbirine karıştırılıyor.

İkincisi, karşı olma, tutma gibi hususlar, belagat ilminin prensipleri ile ifade edecek olursak, hakikat de olabilir, mecaz da olabilir. Mesela, insanın bir kötü tavrına karşı olursunuz. Bu karşı olma işin mecazi yanısıdır. Hakiki yanı ise, onu o kötü tavrından kurtarmayı gerektirir. Sevgi de böyledir. Kalpte hakiki sevgi olursa, düşmanlık mecazi olur. Sevgi, sevdiğinizdeki beğenmediğiniz yönlerin izalesini gerektirir. Bu meselenin esprisi bilinemediğinden dolayı zannediliyor ki, Müslümanlar bir taraf olup, ötekilere karşı sürekli içlerinde kin duyacak, nefret duyacak, kıskançlık hisleri ile oturup kalkacak. Bunu dini bir vazife olarak yapacaklar. Bunu bizzat rencide olacağım bir üslupla ifade etti orda. Belki buna benzer şeyleri orda da arz ettim. Niye böyle düşünülüyor diye, daha başkaları da rahatsız oldu orada.

Bunun gibi, zannediyorum İslam dünyasında da değişik yerlerde his ve heves kısmen fikir suretine girmiş. Dini de his ve heves olarak ele alıyorlar. Yani, ilahi çerçeve içerisinde değil, mantıkla ölçerek, tartarak değil. Günümüzde Kur'an'ın iyi bir yorumcusu diyor ki: "Kur'an insanlığa sunduğu kanunlarını, prensiplerini kurallarını akla tescil ettirmiştir. Onun akılla çelişen herhangi bir kaidesi yoktur." Şimdi siz meseleyi hisle hevesle ele alınca, tabi hidayet kaynayıp gidiyor aradan. Herkes kendi hevasına ve hevesine uyuyor, onun kavgasını veriyor.

Bir taraftan Batılılar'ın öyle bir bakışı var, bir diğer taraftan da dinin böyle şahısların heva ve heveslerine göre yorumlanması var.

Mutlaka burada dinin bazı kuralları da yaşıyor, bizim Türkiye'de yaşıyor, Suudi Arabistan'da yaşıyor, İran'da da yaşıyor... Yaşıyor ama, heves öncelikli, his öncelikli yaşıyor. Allah'ın emirlerinin marziyat, yani Allah'ın hoşnutluğu ambalajıyla ele alınması lazım. İnsan meşruları yaparken bile, acaba Rabbinin bu mevzuda mülâhazası, bakışı nedir diye bakması lazım. Çünkü niyet, seyyiatı hesenata, hasenatı da seyyiata, yani kötülükleri iyiliğe, iyilikleri kötülüğe çevirir. Yani, iyi diye bir şeyi yaparsınız, yeri değilse, mevsimi değilse, o anda onu yapmak gerekmiyorsa, bunda Allah'ın rızası yok demektir. Bu şekilde iyilik yapma kuşağında kötülük yapmış olursunuz. Nazik hususlar bunlar.

Batılı'lar bir kere İslam'a peşin fikirli yaklaştılar. Onları fikirleri ve kanaatlerinde, bu düşüncelerinde teyit edecek hadiseler de sürekli cereyan ediyor.

Neyi beklerseniz onu bulursunuz kabilinden...

Biraz öyle bakıyorlar, öyle görmek istiyorlar. Ama biri çıkıp Cezayir'de doğru budur diyor, bir şey yapıyor... Suriye'de bir başkası aynı şeyi yapıyor. Filipinler'de Moro Cephesi'nde daha başkası kendine göre bir şey yapıyor, Bangladeş'te, Keşmir'de de bunun gibi şeyler oluyor... Batılılar, "Gördünüz mü, biz demiyor muyduk?" diyor. Kilise, "Gördünüz mü?" diyor. Hatta Budistler, "Gördünüz mü?" diyor. Bizim arkadaşlarımız ilk Budist rahiplerle karşılaştıklarında, rahiplerin tepkisi, "Şu harp eden din mi?" diyorlar, öyle bakıyorlar. Harbi zaruretler gerektirebilir.

Dolayısıyla, o mevzuda kanun–kural olmalıdır. Şartlar savaşı zaruri hale getirirse? Fakat, savaş kanunsuz kualsız olmamalı. Haçlılar, İncil'de savaşla alakalı böyle bir kural olmadığından dolayı

kanunsuz kuralsız zulümler yaptılar. Filistin'e giderken yetmiş bin insanı ormanlarda astılar. Herkesin bildiği, tarihçe sabit bir vakıadır bu.

Meseleye sadece bu açıdan bakıp karar vermek, yani İslam'ı müspet veya menfi manâda savaşıla, kavgayla özdeşleştirmek yanlış olur. Ama gel gör ki, dünyada cereyan eden hadiseler onu böyle görüp, böyle değerlendirmek isteyen insanların kanaatlerini teyit ediyor gibi oluyor. Bir kısım dikkatsizler ne zaman kime nasıl davranacaklarını bilmiyorlar... Yani bir üslup yanlışlığından ötürü yanlış şeyler yapılıyor ve işin doğrusu İslam çok kötü gösteriliyor.

Terörle, Dünyada Felakete Ahirette Cehenneme Varılır

İran, Cezayir özellikle son dönemde terörist İslam diye örnek gösterilen yerler. Orada yaşananlar İslam'a bir imaj biçiyor.

Örnek gösteriliyor da, Cezayir'de durum biraz farklı. Cezayir'de bizde olduğu gibi önce biraz demokrasiye yol açıldı. Demokratik yollarla gelenler gelsin dediler. Sonra onun önünü kestiler. Ben derim ki, baştan o imkânı vermeselerdi; inanan insanların, muhafazakârların, din diyenlerin iktidar olmasına fırsat vermeselerdi. Verdikten sonra yaptıkları demokrasi adına, demokrasi havarileri için ciddi bir ayıptır. Bu şekilde davranınca ne olur? Hisler tahrik edilir; tahrik olanlar bazı şeyler yapabilirler, bazılarını da entelijans servisleri yapar, onlara mal ederler. Cezayir'deki terörün farklı boyutları var. Orada bir-iki tane hissiyatı feveran etmiş insan bir yanlışlık yapıyorsa ki, Müslümanlık'ta, hatta Müslümanlık hesabına insan öldürmek diye bir şeyden bahsetmek mümkün değildir. Terörizm kadar

Müslümanlığa ters başka bir şey olamaz. Kur'an-ı Kerim kasten, haksız yere bir insanın öldürülmesini bütün insanların öldürülmesine denk tutmuştur. Ve Kur'an'ın İbni Abbas'la başlayan pek çok yorumcusu, insan öldürenin ebedi cehennemde kalacağı şeklinde hüküm çıkarmışlardır. Siz Müslümanlık adına bir şey yapacaksınız, sonra kendi felaketinizi hazırlayacaksınız. Ebedi Cehennem'i hak edecek bir şey yapacaksınız. Bunu Kur'an'ın ruhu ile, dinin ruhu ile telif etmek mümkün değildir.

Demek ki, bir kısım hissiyatı feverana hazır insanlar tahrik ediliyor. Bir de, büyük ölçüde zannediyorum Türkiye'de olduğu gibi, çok defa çok masum bir İslami topluluk içinden birkaç tanesi sıyrılıyor, toplumu tahrik ediyor, sonra büyük bir hadise cereyan ediyor. Cezayir'deki hadiselerin bir başka boyutu da budur. Keşke bütün bunlara fırsat verilmeseydi! Şimdi akli başında insanlar her şeyi sadırlarına sinelerine çekmeli, sil baştan deyip, yeniden bir demokrasi mülahazasıyla inanan insana da düşündüğünü yaşama hürriyeti, kazanma hürriyeti tanınmalı, şimdiye kadar yapılan yanlışlar yeniden bir kere daha gözden geçirilmeli. Terörle hiçbir yere varılamaz. Bir şeyin üzerine parmak basalım: Müslümanlık esasen terörle hiçbir yere varamaz. Terörle varılsa varılsa dünyada felakete varılır, ahirette cehenneme varılır.

Cezayir'de kadın yazarlara ölüm fetvası çıkartıldı, çoğu aydın öldürüldü.

İslami bir ülkede dahilde vuruşma ve sürtüşme olmaz. Bir yerde cezaya müstahak bir insan bile olsa, ona karşı ceza verme mahiyetinde bir şeyler yapıp, üzerine topla tüfekte gittiğiniz zaman çok masumlar zarar görür. Milli serveti tahrip edersiniz,

masum bir aileyi öldürürsünüz, çoluk çocuğa tecavüz etmiş olursunuz. Sadece cani cinayetiyle cezalandırılmış olmaz. Masumlar zarar görmüş olur; bu, İslam'la telif edilemez bir durumdur. Böyle bir durumda herkes, kendi inancının, ideolojisinin, etnik farklılığının katılığına sığınır.

Batı da bu terör hareketlerine sığınarak İslam'ı değerlendiriyor. Daha önce de haclı seferlerinde karşı bir din olmasına sığınılmıştı, asrımızda da sığınır mı sığınırsa kaybı ne olur?

Şu anda değişik sığınmalar içinde olduğu söylenebilir. Fakat Batı ile temas belli bir dönemde mürşitler yoluyla, yani Müslümanlar'ın abdallarıyla, delileriyle, pirleriyle yaptıkları türde olursa, zannediyorum hüsn-ü kabul görebilir. Ama ordularla giderseniz, Batı'nın karşısına güçle giderseniz, tahrik ederek giderseniz, biz buraya geldik, bir mahalle tesis ediyoruz, burada bir cami yapıyoruz, yanında bir Kur'an kursu yapıyoruz dersiniz, onlarda size karşı bir gerilim hasıl edersiniz. Ama duygu ve düşünce dünyanızı arka plana çekerek, İslam'ın çok önem verdiği insanlığımızla bazı şeyleri onlara gösterirseniz zannediyorum, Batılılar da nihayet insandırlar, kapılarını belli ölçülerde aralayacaktır ve eskiden gösterdikleri huşuneti, sertliği göstermeyeceklerdir zannediyorum.

O bakımdan ben, AB'ne girmeyi de biraz öyle gönülden arzu etmiştim. Çünkü daha masum bir bir araya geliş, daha masum bir entegrasyon, onları endişelendirmeyecek şekilde bir birlik beraberlik. Bu birlik ve beraberlik içinde kendimizi anlatma fırsatını bulabilirsek, hiç olmazsa kendisini anlatmak isteyen insanlar kendilerini anlatma fırsatını bulabilirlerse, tarihi hatalar

kendi tarihsellikleri içinde kalır. Belki yeni bir bakış zaviyesi ile yorumlanabiliriz. Bunlar bir beklentidir, ümittir. Ama biz sertlikle gidersek, onları tahrik edersek, burada yer yer gördüğüm gibi, camiler çok masum yerler olduğu halde, onlar bile toplumun içinde, eski ifadesiyle birer tahrik unsuru halinde arz-ı endam ederse, rahatsızlık unsuru olabilirler. Yani, onların rahatsızlık duyabileceği şeylerden biraz geri durmalı. Daha sonra demokratik kurallar içinde dini haklar talep edilebilir... Bu iş için bir cami gerekli ise, dinimizi öğrenme yeri gerekli ise, o da istenebilir. Tatlı yaklaşımlar içinde olunmalı.

Kısaca, İslam dünyasının kaybettiği üslubunu yeniden kazanması lazım. Halihazırdaki üslubu gözden geçirmesi ve onu sorgulaması lazım. Yoksa bir dönemde dinlerine sığınanlar, bu gün kuvvete sığınabilirler. Medeniyetlerine sığınabilirler, yüksek teknolojilerine, sanayilerine, geniş imkânlarına sığınabilirler ve o zaman da İslam dünyasını ezerler. Ve yine, biz ve ötekiler olarak kalır gideriz. Batı'da hâlâ vahşet yanlısı insanlar vardır. Ama büyük ölçüde Batı'da bir medenileşme süreci yaşanıyor. Medenileşme gayretleri var. Onun için de bu medenilere bir şey anlatmak düşünüüyorsa, ilim yolunun, akıl yolunun, mantık yolunun seçilmesi gerekiyor. Dayatma yolunun değil. Benim dediğim haktır, senin dediğin batıldır, gel bu batıldan vazgeç, benim dediğim hakka teslim ol şeklinde yaklaşmak bence yanlıştır.

Sizinle konuşmak istediğim bir konu daha var: çok kadınla evlilik meselesi. Benim ilgimi şu çekti. İslamcı denilen kesim çok kadınla evliliğin Kur'an'ın keyfiyetinde olduğunu, o yüzden de kabul edilmemesinin söz konusu olamayacağını öne sürüyor.

Tabii ki bunun ahlaki bir şey olduğunu söylediler. Ya da savunma durumunda da şöyle savundular. "Canım işte siz ötekiler, yani laik kesimdekiler de birden çok kadınla ilişki kuruyor" dediler. Yani burada çok garibime giden şey, adam İslamiyet adına, laik kesimde eleştirdiği aynı kriteri kendisi için kullanıyor. Ortak ahlaki değerlerimiz mi yok?

Siz de yer yer ifade buyurdunuz. Bize ait bazı hususlar şimdiye kadar çokları tarafından ele alındı ve tartışma konusu yapıldı. Allah, insanı kerim olarak yaratmıştır. İnsan daima iyi ve güzel olanı araştırır. Ama her zaman iyi ve güzeli bulamayabilir. Bazen Hakk'ı ararken batılla karşılaşabilir. Doğruyu ararken, bazen doğru olmayan, güzel olmayan bir şey eline geçebilir, başına gelebilir. Bence arama, ararken yanlışlara düşme biraz ilmin de yoludur. Gerçeğin de yoludur. Bunu yadırgamamak lazım. Belki durgunluğu yadırgamak lazım, duyarsızlığı yadırgamak lazım, aramamayı yadırgamak lazım, araştırmamayı yadırgamak lazım. Tehlikeli olan, insanı ve insani kabiliyetlerin inkişafını öldüren durgunluktur, duyarsızlıktır.

İnsanoğlu son asırlarda belli değerlerden uzaklaştı ve günümüzde doğruyu arıyor. Bunu yaparken, ne yazık ki, taraf oluyor, cepheleşmeler meydana çıkıyor. Keşke bu olmasa, biz ve onlar denmese; doğru hep bizde, yanlış hep onlarda anlayışına girilmeseydi. Toplumun yapısındaki parçalanmayı kendi içimizde kapasak, iz bile bırakmasak. Bazı şeyleri ifadede, eskilerin ifadesiyle ben de 'diyk-i elfaz', yani 'kelime bulamama' zorluğu çekiyorum. Her iki taraf da zannediyorum, uzun zaman değerler kaybını giderme gayreti içinde. Herkes bir yere varmak istiyor. Bu

bir yerde kendini bulacağına inanıyor. Tabii farklı noktalardan hareket edildiğinden dolayı farklı noktalara varılıyor. Bu da hâlâ bir kısım kutuplaşmaların devamına sebep oluyor, onu netice olarak veriyor.

Yani ahlaki kriterler açısından bir bölünmüşlük var. Bu da biraz garip değil mi?

Ortak ahlaki ve düşünce esasları tam kavranamadığından veya herkes için bunlar farklı olduğundan bölünmüşlük oluyor. Müştereklerimiz şu anda henüz tam kavranmış değil. Herkes meseleye bir yanından bakıyor, kendi doğruları ile bakıyor, öbür taraf da kendi doğruları ile bakıyor. Mutlaka her iki tarafta da doğrular var. Belli bir dönemde, bazıları herhalde kendilerini savunmak için dört kadınla evlenmenin cevazı üzerinde ısrarla durdular.

Ben burada bir espriyi arz etmek istiyorum: Bir defa, imam nikâhı kıyılarak, birden fazla kadınla evlenmenin Sünnet olduğuna dair Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde herhangi bir kayıt yoktur. Nisa Suresi'nde, hususi şartlar altında ancak cevazdan, ruhsattan bahsedilir ve bir kadınla evlilik adeta zaruret derecesinde teşvik edilir. Dolayısıyla kimse, dört kadınla evlenmeyi bir Sünnet'i yerine getirme şeklinde düşünemez; adeta dini bir emri yerine getirme iddiasında bulunamaz. Allah Resulü'nün evlilikleri bir çiledir ve ona hastır. Allah Resulü'nün birden fazla evliliği 55 yaşından sonra başlıyor. Çok yıpranmış bir insanın bu dönemden sonra öyle bir arzusunun bulunduğunu söylemek tarihi gerçeklere terstir. Bir şefkat abidesidir o, Allah ona hususi bir ruhsat vermiştir, bir şefkattir onunki. Hz. Ömer'in kızının kocası ölmüş.

Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir'e "Kızımı al, ortada kalmasın" teklifinde bulunmuş. Hz. Ebu Bekir özür beyan etmiş. Aynı şeyi Hz. Osman da yapmış. Efendimiz (sav) ise, onu hane-i saadetlerine kabulle, burada izahı mümkün olmayan, yeri de olmayan pek çok maslahatı yerine getirmiş. Bu evlilikler, Efendimizin (sav) sırtında kambur gibi bir şeydir. Onca insanı incitmeden, üzmeden, adaletle, tam bir istikametle idare etmek, diyorum ki, peygamberliğine delil olarak yeterdi. Ama diğerlerine gelince; bir tane kadınla evlenmek esastır, zaruretler birden fazla evliliği gerektiriyorsa, kadınlar arasında adalet esastır. Kur'an, "Aralarında adaletle muamele yapamamaktan korkarsanız, bir tane yeter. Adalet için bu daha uygundur." diyor. Dolayısıyla, birden fazla evlilik Sünnet değildir, ibadet hiç değildir. Kimse zaaflarına dini bir kisve giydirip, sonra bunu bir sevap gibi sunmamalıdır. Bu dinin istismarıdır. Meselenin bir yanı bu.

Başkalarının Avukatı, Kendimizin Savcısı Olmak

Meselenin diğer yanı şudur: Dinde ruhsatlar vardır, azimetler vardır. Azimetler için ağır yanını tercih etmelidir. Buna kimse zorlanamasa da, mesela biri kalkar içten bir coşma ile Rabbine karşı gönlündeki bir alaka ile, secdede bir kere daha O'nunla secdede bulunmayı isteyebilir ve bunu bir yönüyle yapabilir. Allah'ın o esnada ihsan edeceği şeyler açısından da bunu arzulayabilir. Ama, bir başkasının bir damla ibadetini, bir kelime-i tevhidini bir geceki yüz rekâtlık namazına tercih de eder. Esas şudur: Başkalarının avukatı olmak, kendimizin savcısı olmak. İnsanın kendisini sorgulaması. İşte, azimetle amel etmek demek, böyle bir sorgulama, işin ağırını yaşama, ferden zoru seçme, zora

talip olma demektir.

Ruhsatlara gelince: Onlar, genişlik adına, rahatlık adına, Allah'ın tanıdığı kolaylıklardır. Bu mevzuda ayetler vardır, hadisler vardır. Sofilikte, tasavvufta, İslam'ın ruhi hayatını tercih edenlerde azimetle amel etmek esastır. Dinde poligamiyi tecviz edenler bunu bir ruhsat olarak görmüşler. Gerçekten bir zaruret hali olur. Savaş halleri olur. Pek çok kadın ortada kalır. Bunların hissiyatı vardır; meşru dairedaki zevklerin meşru çizgide tatmini için harama giden yolları tıkamak gerekir. Ayrıca, bilhassa kadınların dul ve bakıma muhtaç kaldığı dönemleri de nazara almak lâzım. Din, sadece bu asra değil, bütün asırlara hitap eder. Her asır, ondan kendine layık olanı ve gerekeni alır. Allah'a yaklaşma ve iyi Müslüman olma iddiasındaki bir insan ruhsatlardan çok azimetleri tercih eder. Bunu tasavvuf mektebinin önde gelen simalarından Şarani, "Dervişler azimetle amel etmeliler." diyor. Bir taraftan tasavvuf denecek, fikir denecek, öbür taraftan da gerçekten gerekli mi, ruhsatı kullanma şartları var mı, neyin tercih edileceği samimi olarak ve Allah rızası istikametinde etüt edildi mi, bütün bunlar nazara alınmadan, ruhsatlar son noktasına kadar kullanılacak ve bir de bunlar İslam'a ve kişinin Müslümanlığına ölçü olacak. Bu, olsa olsa, kabahate, kusura, beşeri zaafılara dini urba giydirmektir.

Kaldı ki, bazı meselelerde zamanın hükmü vardır. İnanmış bir insan, hayat arkadaşına farklı bir nazarla bakıyorsa, rica ederim, böyle birinin Müslümanlık için böyle bir şey yapıyorum demeye hakkı olamaz. İhtiyaçların giderilmesi bir 'def-i hacet' mesabesindedir.

Hayatın gayesi değildir. Müslüman saffet, samimiyet ve idealin temsilcisidir, Allah rızasından başka bir şey düşünmez. Bu bakımdan, kadınla erkek arasındaki münasebette ana dayanak şefkattir, hayat arkadaşlığıdır, yalnız dünya ile değil, ebedi ahiret hayatını da nazara alan bir yol arkadaşlığıdır. İnsanlığın neslinin devamıdır. Diğeri, buna dünyada verilmiş sadece bir ücrettir. Evlilik, fiziğe değil, öncelikle akla ve ruha dayanır. Sonra, zaman bazı şeyleri öne çıkarır, bazılarını geriye atar. Önem kazanan bazı emirler gereği, bazı emirler terk edilir. Savaşta oruç tutulmaz, seferde namaz kısaltılır.

Çok evlenme Müslümanlığa bir leke oluyorsa ve İslam'dan uzaklaştırmaya sebep oluyorsa, bir Müslüman'ın buna yol açmaya hakkı olamaz.

Caminin Yanına Cem Evi Yapalım

Sizin Orta Asya'da Latin alfabesinin kabulünde çok önemli bir rolünüz oldu.

Gelecekte şu veya bu şekilde en azından bazı hususlarda birlikte hareket etme düşünülüyorsa, birbirimizi daha yakından tanımamız gerektiği düşünülüyorsa, bir alfabe birliği çok önemlidir dedim. Bir de İran'ın, Suudiler'in menfi tesirlerinden uzak kalabilmek için bu ülkelerin birbirleriyle aynı şeyi yazıp, aynı şeyi okumalarının, hatta imkânı varsa belli bir kesimin aynı ağzı, aynı aksanı kullanmasının çok önemli olduğunu söyledim. Onlar da buna sıcak baktılar. Fakat, alfabe değişimi gibi aceleye getirilmemesi gereken bir meselede acele davrandılar. Bazı sesleri ifade edecek harf bulamadılar, yakışsız harfler yerleştirdiler.

Oysa ki, kendi ağızlarına göre bizdeki alfabe alınabilir, bazı sesler için ise yeni harfler ilave edilebilirdi. Alfabe meselesi, hemen çabucak halledilecek bir mesele değildi. Belki ilerde bu konuda yeni reform veya düzeltmelere gidilebilir.

Rusça'da yayımlanmış çok zengin Türk araştırmaları da var. Biz bu kaynaklara çok uzağız henüz. Etimolojiden, Anna Ahmatov'un oğlu ünlü arkeologun çalışmalarına kadar çok zengin bir birikim belki bize böylece ulaşır.

Bir açıdan, o da bir zenginlik sayılabilir. Slavlığın, Çarlık Rusyası'nın, komünizmin, menfi tesirlerinin yanı sıra, kendilerine bir kısım katkıları da olmuş olabilir. Bunların menfi tesirlerine karşı koymak için yaptıkları bazı şeyler vardır, bu şekilde sağladıkları birikimleri vardır. Bizim ise, ayrı bir dünyada, Batı'ya açık bir dünyada farklı bir değişim karakter ve sürecimiz vardır. Büyük devlet olmanın şiarlarından bir tanesi de zengin kültürlü olmaktır. Türkiye tek başına bu zenginliği karşılamayabilirdi. Fakat Asya'daki kültür birikimi, Türkiye'deki farklılık, bunların karışımı, meczı zannediyorum ayrı bir zenginlik, ayrı bir derinlik olacak bizim için. Bu da kendi kendine mi olacak, insiyaklarla mı o noktaya gideceğiz, bilemiyorum ve kestiremiyorum da, fakat istikbal öyle görünüyor. İmkân olsa da, Türkmenistan ve Özbekistan gibi ülkelerde de aynı durum olsa; dış baskılardan kurtulmanın yolu biraz da bundan geçiyor. Bu, Kur'an harflerinin, Kur'an alfabesinin öğrenilmemesi demek değildir. Ama bir milletin millet olarak, ilmi ve teknolojik bakımdan zengin bir dünyada Kiril alfabeleri ile ayakta kalıp, büyümesi çok mümkün görünmüyor.

Orta Asya edebiyatını, kültürünü hiç tanımıyoruz. Oradan kendimize ait öğrenecek çok şey var.

Çok az şey biliyoruz, çok az. Mesela, onlarda bizdeki Yunus Emre'ye benzer bir Mahdum Kulu var. Bu zat hakkında hemen hiçbir şey bilmiyordum. Edebiyattan anlamasam da, okuma merakım var. Ancak 1990'dan sonra bu zatın divanını elde edebildim. Baktım Yunus Emre gibi düşünüyor. Bu zat abideleştirilmiş. Daha nicelerini de bilmiyoruz. Manas Destanı'nı bile yeni yeni duyup öğreniyoruz.

Bizde bunu en yakın temsil eden Alevi kültürü, onlar da bunu kentlerde kaybettiler.

Belki bizim de bütün toplum olarak bazı yanlarımız itibariyle rötuşlanmamız lazım. Tasavvufun yaptığı budur. Bizim yontulup, şekillendirilmesi gereken yanlarımız olduğu gibi onların da (Aleviler'in) bazı yanlarının yontulması, şekillendirilmesi lazım. Alevilik üzerinde hususi araştırma yapan tanıdığımız insanlar var. Onların mütalaalarına bakılınca, hakikaten Alevilik ayrı bir zenginlik kaynağı oluşturuyor. Bence o kültür Sünnilik mülahazasıyla kaldırılıp bir kenara atılmamalı, değerlendirilmeli. Belki Aleviler, Alevilik mülahazası ile değişik düşüncelere sığındılar. Bu sığınmanın bedeli de çok pahalı oldu onlar için. Şimdi bütün bunlardan sarf-ı nazar ederek, biz ve onlar aramızda yeniden bir millet olmanın gerektirdiği birliği, kardeşliği tesis edersek, zannediyorum o kültür akışı, intikali kendi kendine gerçekleşecektir. Yani birbirimizi zenginleştirme imkânı doğacaktır. Birbirimizi bu şekilde tanıma da ayrı bir marifettir.

Birbirimizin iç dünyalarına ve ruhi derinliklerine inmek, yine karşılıklı istifade adına meselenin ayrı bir boyutu. Bu birliktelik ve zenginlik için, onlar da Sünniler'e açılmalı. Halihazırda bu mesele bazı kesimler itibariyle hâlâ istismara açık gibi. Yani, niçin bazı aşırı sol akımları önemli ölçüde onlardan bazı kimseler temsil ediyor? Bizim milletimize ne olmuş ki! Bu millet ve bu ülkenin devletinin bazı eksikliği gediği varsa, bu hepimiz için bir derttir. Halk için de bir derttir. El ele verip bu yanlış düzeltelim. Bu Türkiye'yi kendi kendimize yeterli hale getirelim, akıllıca paylaşalım ve beraberce yaşayalım, istifade edelim. Böyle daha makul, hem milletin kalıcılığına hem de bizim kalıcılığımıza yardımcı olabilecek bir yol varken, böyle çok küçük mülahazalara saplanarak onlarla bir yere varılacağını vehmetmek, eğer birileri tarafından bir şeyler vaat edilerek bir işgal değilse şayet, bir kandırma değilse, en azından büyük bir saflıktır diyeceğim. Bu millet köklü bir millet, sürekli medeniyetler kurmuş bir millet, her zaman engin kültürü olan bir millet. Batı'nın istifade ettiği kaynak olmuş bir millet

Bu mevzuda da yine başa döneceğim. Belki hoşgörü ve diyalog Türkiye'de değişik kesimler arasında hayati bazı şeyler vaat etmektedir, fakat Aleviler'le aramızdaki suni aysberglerin eritilmesi adına çok daha yararlı olacak gibi.

Aleviler'in sözlü kültür geleneğinin temsilcisi olduğunu söylersek?

Bir de fakirin o mevzuda bir teklifi olmuştu. Alevilik vicahi kültüre dayanıyor. Bunun kitabileşmesi, ilmi bir sıfat ve kimlik kazanması için cem evlerine Alevi kaynaklarını koyalım demiştim. Çünkü atadan evlada intikal eden şeyler aynen intikal etmeyebilir.

Bunun için, lokalleriniz olsun, eğitim merkezleriniz olsun, okuma salonlarınız olsun... Buralara Hacı Bektaş Veli'nin Makalât'ını koyalım, Mevlana'nın, Yunus Emre'nin Niyazi Mısri'nin eserlerini koyalım. Yani siz kimleri, hangi şahısları seviyorsanız, onların kitaplarını koyalım ve Alevi kültürü; vicahi, yani ağızdan ağza aktarılan bu kültürü kitabi kültüre çevirelim ki kalıcı olsun. Oturup konuştuğumuz zaman anlaşılabileceğimiz bazı koordinatlar olsun. Yoksa öbür türlü zemin çok kaygan olur, kaymalar olur, anlama zorluğu yaşanır.

Benim düşünce ve teklifim bu oldu. Hattâ cem evlerine destek olunmasını, mesela Tunceli'deki tanıdıklarına tavsiye ettim, yardımcı olun dedim. Ortak okul projesi İzmir Narlıdere'de düşünüldü. Orada eskiden senatörlük de yapmış Dedeler'den birisi ile çok sevişiriz. Onunla, cem evi yapalım, yanına da cami yapalım diye görüştük... Osmanlı hoşgörüsü; kilisenin yanında cami, caminin yanında havra... Bunların hepsi yaşanmıştır ve bunlar çok sevindirici olmuştur. Selim akla, mantığa dayanmayan sertlikleri, huşunetleri kırmada bunlar çok önemlidir.

Bireyin Çiçek Açması

Yeni Yüzyıl 27.07.1997

Müslüman: Kul ve Fert

Siz bireysel çiçek açmayı teşvik ediyorsunuz. Hattâ, belki İslamiyet'in bazı dönemlerine göre teşvik edilmediği ölçüde bir açma. Sizinki çok yeni bir anlayış. Bireyin teşvik edilmesi. Ve o bireyde çiçek açmaya olan teşvikiniz sizin vizyonunuzu

belirtiyor.

İnsanların alışkanlıklarını değiştirmek o kadar kolay değil. İnsanlar daha çok düşünmeden bir şeye sığınmayı istiyorlar. Çünkü bireysel çiçek açma çok zor bir iş, çok güç bir iş. Çok fazla gayret istiyor. Öbür sığınma ise çok daha kolay. Ve genelde bizde tercih edilen de o. Belki parti liderlerinin hegemonyasında da bu yatıyor. Biz çok zor olanı istiyoruz. Fakat, bir yandan da çelişki gibi görünüyor bu bana, ilk bakışta öyleymiş gibi görünüyor. Bireysel olanı teşvik etmek cemaatte ayrılık çıkarmaz mı diye düşünüyor insan. Ama Ahmet İnel mi yazmıştı, Ali Bayramoğlu mu yazmıştı, sizin de gezip gördüğünüz okullarda veya cemaat içinde çok kültürlülüğe nasıl geçileceği ve ferdi farklılıkların nasıl teşvik görebileceği soruluyordu. Bunlar, esasen bireysel çiçeklenmeye verdiğimiz önemin hem dışarıya iyi aksettirilemediğini hem de tam olarak oturmasının galiba zor olduğunu gösteriyor... Merak ettiğim için soruyorum. Türk toplumunda, bende de başkalarında da, bizimle beraber çalışan arkadaşlarda da o istikamette bir düşünceyi çarçabuk geliştirebilecek bir kabiliyet ve temayül ne kadar var? Çünkü, militarist bir milletin torunlarıyız. Atalarımızdan öyle intikal etmiş. Hattâ yer yer bu mevzudaki endişelerimi genetikten anlayan arkadaşlara sormuşumdur. Acaba milletlere mal olan şeyler tevarüs ediyor mu, kalıtım yoluyla geçiyor mu? Merakla da sormuşumdur. Sordum ama, tatmin edici bir cevap da alamadım. Fakat böyle bir tevarüsün mevcudiyetinden her zaman bahsedilebilir. Bunun parlamentoysa aksedişi başka türlü oluyor, devlet başkanlığına aksedişi ise daha bir başka. Askeriyeye tevarüsü çok daha farklı. Biraz da gücü temsil ettiklerinden, biraz da mesleklerinin gereği zaman zaman daha sert tavırlı

olabiliyorlar. Milletin başka kesimleri de, müsait oldukları ölçüde aynı temayülün tesirinde kalıyorlar.

Bu husus, insanın kolay kolay kurtulamayacağı bir kalıtım meselesi değil ise, bence bunu yıkmak lazım. Yani daha serbest, daha rahat düşünme, ferdi kimlik kazanma, bunlar çok önemli. Cihan harplerini müteakip milletlerin şunun bunun macerasına, toplu ölümlere sürüldüğü evrensel kriz dönemlerinde varoluş felsefesinin temelde esas çıkış noktasını da herhalde bu husus teşkil ediyordu. Birey her şeyiyle yok olup gidiyordu, sarsılıp gidiyordu. Varoluşçuların ferdin kayboluşu karşısındaki baş kaldırıışlarında mutlaka haklılık payı vardı fakat, bazı noktalarda çok ileri gidip, bir başka yanlış besledikleri söylenebilir. Her hususta olduğu gibi, bu konuda da dengeli olmak gerekiyor. Ferdin fert olarak, aynı zamanda başka fertlerle motivasyonundan, fert olarak inkişafından çok korkmamak lazım, endişe etmemek lazım. Çünkü, İslam da, Kur'an da ferde adeta bir nev olarak bakar; her fert, başka türlere göre bir nev, yani bir türdür. Önemli olan, onu besleyen duygu ve düşünce kaynaklarıdır, onu besleyen anlayışın kaynağıdır. Yani o, belli bir düşünce, belli bir anlayış, belli bir ufka ulaşınca ormanı meydana getiren ağaçlar gibi, bir toplum içinde yaşaması gerektiğini de idrak edecektir. Bunu anlayacaktır zannediyorum. Dolayısıyla inkişaf etmiş bir insan, başkaları ile beraber olma lüzumunu da hissedecektir, tek başına olmaması gerektiğini anlayacaktır. Bir yönüyle tek başına olmaması gerektiğini anlayacak, bir yönüyle de, toplumun diğer kesimlerine zarar vermeyecek, başkalarına zararı dokunmayacak seviyede olacaktır. Ferdi hak ve hürriyetlerini başkalarına zarar vermeyecek, hattâ, başkalarını

kendine tercih şuuru içinde kullanan, bu çerçevede eğitim alan bir ferde fevkalade inkişaf etme imkanı verilmelidir. Yoksa değişik platformlarda hep sürekli bir hâkimiyet ve mahkûmiyet yaşanır, bir zalimiyet ve mazlumiyet yaşanır, bir gaddariyet ve mağduriyet yaşanır. Türkiye'deki acı tablonun bir boyutu da budur.

Yeni İnsan Tipi

Yeniliğe açık, yeni insan tipini inşa etmeye açık müesseselerde eğitim gören insanların ferdi inkişafı ve kültürel açılmayı nasıl gerçekleştirebilecekleri sorusunu Ali Bayramoğlu Bey soruyordu; Ahmet İnel'in aynı konuda benzer bir mülahazası vardı zannediyorum. Yeri gelmişken, o hususa da temas etmek istiyorum. Bir yanıyla, bu müesseselerde görev yapan öğretmenlerde de, rehberlerde de Türkiye'deki genel ahlak, genel teamül ve genel düşüncenin –belli ölçülerde– devam ettiği söylenebilir. O düşünceden, o anlayıştan, o yerleşmiş mentaliteden birdenbire sıyrılmak, takdir edersiniz ki, kolay olmayacaktır.

İkinci bir nokta, orta dereceli okullarda, talebelerin his ve heveslerinin çok akıl mantık dinlemediği bir dönemde eğitimi, saygıyı ve ahlakı öne çıkarmak suretiyle vermenin daha yararlı olacağına inanıyorum. Bazı hususlar, belli prensipler ve ölçüler, hayatın üzerine oturacağı bir ideal, milli duygular, istiklal, bayrak, toprak, ülke ve insanlık sevgisi gibi temel hususlar bu yaşlarda telkin edilmelidir düşüncesindeyim. Ama bunlar baskıyla olmamalı, iradeye, ferdi tercihe ipotek konmamalı. Yoksa, arzu ettiğiniz hedefe ulaşamayacağınız gibi tersi bir neticeyle de karşılaşabilirsiniz. Bu, her şeyden önce bizzat örnek olmak, insan

fıtratındaki güzellikleri tespit edip inkişaf ettirmek, müfredat programlarını ona göre düzenlemek, bizzat uygulamak, rehberlik programları ile sürekli takviye yapmak ve bu hususta çağın gerekleri, hatta rehber olma, takip eden değil, yol açan olma azim ve kararlılığı içinde sürekli ileriye dönük bir anlayış çerçevesinde davranmak ve bütün bunların gerektirdiği esnekliği müesseselere ve eğitimcilere kazandırmak suretiyle gerçekleştirilebilir.

Dünyanın yeniliğe açık olduğunu söylediğiniz bu dönemde siz de bireyin çiçek açmasına çok önem verdiğinizi belirtiyorsunuz. Ama cemaat sonuç olarak kapalı bir sistemdir. Bu kapalılık içinde açılma ve genişleme mümkün mü? Fikir, düşünce üretimi açısından bu nasıl yansıyor cemaatinize?

Burada da iki nokta var. Birincisi, günümüzde cemaat biraz farklı algılanıyor. Bana göre, ona cemaat denecekse –bu kelimeden de rahatsızlık duyuyorum– cemaatin oluşumu bir toplumun tabii oluşumu gibi bir şey. Yani aynı duygu, aynı düşünceyi paylaşan, aynı şeylere inanan veya ortak yanları olanların beğendikleri bazı şeylerin etrafında bir araya gelmeleri gibi bir şey. Bu her zaman Türkiye'de herkesle aynı zamanda beraber de olabilir. Devletin yanında da olabilir, milletin yanında da olabilir. Böyle bir cemaat telakkisinde mahzur olmasa gerek.

Kini, Nefreti Dirilmemek Üzere Gömmek

Çok büyük müştereklerden doğan bir cemaat ruhu oluşuyor. Cemaat ruhu ortak bir şey mi? Yoksa bireyin oluşmasına izin verir mi?

Şimdi bazı şeyler insanları bir araya getiriyor. Diyelim ki, hani siz

diyorsunuz, insanların iyiye güzele doğruya inanmaları lazım, insanları sevmeleri lazım, her gönlün bir Mevlana gönlü olması lazım. Kini, nefreti bir daha dirilmemek, hortlamamak üzere gömmek lazım. Kin ve nefretten insanlık tarih boyu çekti. Onların bir kere daha Frankeştayn'ın hortlakları gibi ortalığı almalarına fırsat vermemek lazım. Eğitime önem vermek lazım. Netice itibarı ile her şey ilime bağlı. İlimsiz bir dünya kavga dünyası olur. Şimdi sizinle bu duyguları paylaşanlar tamam diyorlar ve değişik yerlerde bu hisse tercüman oluyorlar, eğitim meselesinde de yardımcı oluyorlar. Bu duygu, bu düşünce etrafında bir araya gelmeye eğer cemaat denecekse şayet, böyle bir cemaat. Bu cemaat bir yönüyle kimseyi endişelendiren bir cemaat değildir. Çünkü, böyle iyilik, güzellik ve hep hayır düşünüldüğünden dolayı, hemen herkesi sevdiğinden, sevgiye açık olduğundan dolayı, elini de kullanacak, dilini de kullanacak, dolayısıyla hemen her zaman herkesle birleşebilecek.

İkinci bir husus, böyle bir cemaat olunca, hani bir de cemaatin açık kapalı, sarıh zımnı bir hegemonyası olur. Bu cemaate ait belli düşünceler, statik düşünce tarzı olur, istidatlar inkişaf etme imkânı bulamayabilir. Dediğiniz şey çok doğrudur. Hakikaten endişe edildiği şekilde bir araya gelenler bir şeyler yapalım mülahazası ile olursa, yani baştan bir araya geliş... Olursa, öyle olabilir. Cemaatte önde gelen, yani hayat turnikesine önce girmiş, bu önce girmeyi çok pahalıya satan insanlar var. İnsanın hizmet ederken türlü adlara unvanlara talip olması hizmete de saygısızlıktır, millete de saygısızlıktır. Kendisine itimat edenlere de saygısızlıktır. Kardeş olmak varken, herhalde bunun parçalarından herhangi bir parça olmak varken...

Hep dışta arıyoruz, oysa içimizde çok cevherler var. İbrahim Hakkı'nın dediği gibi "Bir hazine gibi yatıyor". Sizin "altın nesil" diye kast ettiğiniz ve yetiştirdiğiniz çocuklar bu hazinenin keşfi midir?

Bir muhalif rüzgâr esmez ve bu harmanı yanlışlıkla savurmazsa, ki daima bu tür tehlikeler mevcuttur. Son günlerde de bir kriz yaşandı. Kriz tam atlatılmış sayılmaz ama, yine de demokrasi yani, hiç olmazsa demokrasi. Bir rüzgâr savurmazsa, fikir mimarları, geleceğin fikir işçileri bu okullardan, devletin okullarından çıkacaktır. Birbirlerinden etkilenecektir. Batı ile şu veya bu şekilde bir birleşme çok önemlidir. Batı ile entegrasyonun ayrı kazançları olacak. Amerika'yı yakın hissedeceğimiz yanlarıyla, yakın takibe alma ve değerlendirme, önemli şeyler bunlar. Bunlarla bu "altın nesil"i yetiştirebiliriz. Dünyada ilmi, teknolojiyi temsil eden bir genç nesil... Psikososyolojik açıdan da inanıyorum buna.

Diğer İslam ülkeleri arasında Türkiye'nin farklı bir yeri var. Demokrasiye inanan bir İslam ülkesi olarak Türkiye, İslam'la demokrasiyi bağdaştıran tek sentez olacak mı bölgede?

Demokrasi de tam değil Türkiye'de tabii. Mesela, ben öyle bir demokrasi arzularım ki; dünyadaki belli düşünce şekil ve değişimlerini kucaklamanın, korumanın yanı başında benim kabir sonrası hayatımla ilgili problemlerimi de çözsün isterim. Onları da müsamaha ile kucaklasın. Demokrasi bir gelişme süreci yaşıyor. Demokrasi geriye dönülemez bir süreçtir. Demokrasinin gelişimi, olgunlaşması; Darwin'in evrim teorisi ne kadar doğru bilemeyeceğim ama ruhta, insanların düşüncelerinde evrim yaşandığına şüphe yok. Bir gün çok yüksek seviyeli bir

demokrasiye erişilecektir. Önce zamanın yorumunu beklemek lazım. Zamana saygılı olmak lazım. Hazımsız insanların hazımsızlığını da tahrik etmemek lazım. Türkiye'de her iki kesimde de hazımsızlar var. Türkiye rüştünü ispat etme konusunda da bir süreç yaşıyor. Her doğruyu söylemek her zaman doğru değildir. Doğrular topluma mal edilmeli ama henüz mevsimi değilse o doğruları öldürmeyelim derim. Doğrulara saygının ifadesi olarak o gerdanlığı öyle boyunlara takalım ki, bir kıymet ifade etsin.

İnsanlar farklılıklardan hoşlanmıyor, farklılığa karşı önyargılı. Diğerlerinin de kendisi gibi olması isteği çok dayatmacı bir talep. Bizde tüm cepheler bunu istiyor.

Çok doğru buyurdunuz. Bizim hoşgörü esprisiyle aşmaya çalıştığımız da belki budur. Çok farklı konumların, anlayışların kabulü demektir bu. Onu kabullendiğiniz takdirde çok kimsenin düşüncesinden, fikrinden istifade etme şansınız olacak. Batılı düşüncenin öyle yararlı yanları vardır ki; mesela, sistemli düşünme bir mümin sıfatıdır. Bence her mümin her sıfatıyla mümin olması gerekirken, pratikte bazen böyle olmayabilir. Bu mümince bir sıfatsa, böyle bir sıfatı olmayan mümin, kafir sıfatı taşıyor demektir benim anlayışımda. Böyle bir sıfatı taşıyan ise Hristiyan olsun, Mecusi olsun, Budist olsun, o ise mümin sıfatı taşıyor demektir. Burada çok ince bir husus vardır, Allah en azından dünyada insanlara muamelesini onların sıfatlarına göre yapar. Yani sizin sıfatlarınız, davranışlarınız önemli. Mesela burada bir şeye hayran kaldım, burada mükemmel ve işleyen bir sistem var. Hastanede tüm doktorlar herkesin işini aynı anda yürütüyor, sizi incitmiyor. Hastanede en az yirmi doktor, otuz

hemşire gördüm, biri hariç, bizdeki kimi doktorların abus çehresine hiç benzemiyor onlarınki. Sıcak ve inandırıcı, güler yüzlü davranıyorlar; şimdi bu mümince bir sıfattır. Beriki mümin camiden çıkmıyor ama, mümin sıfatlarından mahrumsa işin esprisinden mahrumdur, bütün hayatı boyunca mahrum yaşar. Bu bana çok önemli geliyor.

Genellikle zarafet gibi, incelik gibi şeyleri günlük yaşamımızda artık kullanmıyoruz. Kimse kimseyle bir araya gelmiyor, paylaşmıyor. Eskiden tekkeler belki de bu inceltme işlemini yapıyorlardı. Yetişkin eğitimi yerine geçen bir şey. Türkiye hoşgörüyü dış işlerinde kullanarak bir yere varabilir mi? Avrupa Topluluğu'na girmeli miyiz?

Hoşgörü olunca herkese, her düşünceye açıksınız demektir. Eğer arada uçurumlar meydana getirilirse entegrasyonun avantajlarından mahrum kalırsınız demektir. Biz Batı'nın bizim için avantaj sayılacak çok yanlarından mahrum kalmışızdır. Amerika'nın bize kazandıracığı avantajlarından mahrum kalıyoruz. Soyut, kuru bir Doğu'dan söz ediyoruz, doğrudur. Batı'nın yanında Doğu tutulmalı ama Doğu diye de şu anda çok yüceltilecek bir şey görünmüyor ortada. Hoşgörü, insanlar ve medeniyetler arasında müspet bir alışveriş sağlayacak öyle bir köprü ki, onun yanında her şey cılız kalıyor. Çok açık ve net olarak söyleyebilirim, Avrupa ile entegrasyonu gerekli görüyorum ben. Gelecekte daha ciddi beraberlik olacaksa, bunun içine planlı programlı girilirse şayet, bizim için olumlu olur. Bizi mecburi istikametler zorlarsa işin içine plansız itilmiş oluruz, içinde bulunduğumuz dünya bu dünyaya göre teşekkül eder ve biz çok

mağdur oluruz. İkincisi, böyle bir entegrasyonun Allah nezdinde bir kıymeti varsa; ameller niyetlere göredir. Baştan işe kendi irademizle, isteğimizle girmeli ve irademizi kullanmalıyız. İçine gireceğimiz dünyada bizim de diyeceklerimiz vardır, pazarlıklarımız vardır. Biz entegrasyona evet diyoruz ama bizim de şartlarımız vardır. Vakum bizi yutarsa eğer, Allah korusun yaşadığımız tarihi tekerrürleri 21. asra girerken bir defa daha yaşamış oluruz.

Avrupalı Müslüman Türkler

Yeni Yüzyıl 26.07.1997

Modern Türkiye'de Kültürel İslam Sentezi

Tanzimat Fermanı'nda da belirtilen 'Avrupalı Müslüman' kimliği bizi belirleyen bir kimlik mi? Türk Avrupalı Müslüman kimliği geleceğindir diyebilir miyiz?

Bu bizim beklentilerimiz olabilir ve bununla beklediğimiz başka şeyler de olabilir. Belki bazılarının kuruntu olarak sayabileceği şu mülahazalarımızla, mülahazalarınızla sizin bizim hepimizin beklentileri olabilir. Avrupa ile makul ve kendi şartları içinde, bizim de kendi şartlarımızı ortaya koyarak bir noktaya yürümemiz geleceğimiz adına güzel şeyler vaat edebilir. Bu ölçüde Avrupa'yı kabullenme, buna bu ölçüde Avrupalılaştırmanın aslında hiçbir mahzuru yok ve buna bu ölçüde Avrupalı Müslüman kimliği denebilir. Yoksa, bir dönemde olduğu gibi kendi kimliğimizi tamamen bir tarafa atıp, Avrupa kimliği arkasında koşma, sadece ret ve aşağılanma getirir.

Bir Türk kimliği tarifi yapabilir misiniz, Türk kimliği nedir? Türk

kültürünün Orta Asya ile 21. yüzyılda nasıl bir ilişkisi olacaktır?

Bu hususu kesin hatlarla ifade etmekte zorlanırsınız. Çünkü zaman bir kısım hükümleri yorumluyor, zamanı gelince de o yorum ortaya çıkıyor. O büyük yorumcu; yani zaman hükmünü ortaya koyacağı ana kadar, yapacağınız yorumların havada kalma ihtimali vardır. Mesela, bir birlik bahis mevzuu ise şayet, bu pakt şeklinde olabileceği gibi, federasyon topluluğu şeklinde de olur. ABD gibi niye olmasın yani. Belki parçalara, eyaletlere bölünebilir. Fakat dünya konjonktürü bu mevzuda çok önemli. Amerika istemiyorsa, Avrupa bunu istemiyorsa, böyle bir oluşum sürecinin tamamlanmasında, onların tavırlarını da göz önüne almak zorunluluğu duyarsınız. Akıllı insanlar istiyor bu. Bir gözü dünyada, bir gözü kendi dünyasında, iki tarafı birden mütalaa ederek, yepyeni bir dünya inşa edebilecek mimarlar, çok yüksek insanlar istiyor. Değişik alternatifler var. Ama her ne şekilde olursa olsun, koskocaman Türk dünyasının şöyle veya böyle bir araya gelmesi, Avrupalıyı da biraz yumuşatır gibi geliyor bana. Çünkü onların da böyle bir dünyada bir kısım çıkarları olacaktır. Tepeden bakan bir Avrupa ile, medeniyeti temsil ediyoruz diyen bir Avrupa ile değil de, biraz iç değerlerine ulaşmış iki dünyanın birbiriyle oturup bazı şeyleri pazarlık yapması gibi bir anlaşma olabilir. Şimdi zayıfız, çok bakımdan onlara muhtacız, onlara işçi gönderiyoruz, mark tahsil ediyor, sterlin tahsil ediyoruz. Durumumuz bu iken, bence pazarlık çok lehimize cereyan etmez.

İnkılâpçı Ruhlar Lazım

Eşit güçler haline gelmesi mi lazım?

Kuvvet dengesinin olması lazım. Onların bizim dünyamızda bir kısım çıkarları olmalı ve biz onu pazarlamayı, teşhir etmeyi çok iyi bilmeliyiz. Bir taraftan buna sahip olmalı, bir taraftan da tanıtıp, teşhir edebilmeliyiz onları. Üzerimize baskı yapmak üzere, elimizdekini almak üzere değil de, pazarlık yapmak üzere yanımıza gelmelidirler. Hatta AB'ne girmeyi düşünürken de bu mülahaza öne çıkarılmalı. Yoksa mücerret ona karşı olmanın doğru olmadığı gibi –çünkü realitelerle savaşmak olur bu– hemen gözü bağlı, bir an evvel girelim de ne olursa olsun demek de mazur görülürse, acemilik, hoyratlık ve gerçeklerden habersiz olma demektir.

Onların bir ferdi olmalılar. Hz. Ali'nin felsefesi içinde, insanlar içinde herhangi bir insan olmalılar. Bazılarına farklı hususiyetler atfedebilir. Bu onların hüsn-i zannından kaynaklanan bir mülahazalarıdır, düşünceleridir. Fakat herkes kendi konumunu çok iyi belirlemeli. Bu kendini küçük görme, aşağılık duygusu içinde davranma demek değildir. Herkese değer vermek demektir. Aksi bir tutum, o buyurduğunuz hegemonyayı getirebilir. Bir kısım düşüncelerin yeşermesine fırsat verilmemiş olabilir. Çağa göre değişim ve dönüşümlerin yaşanmasında gerileme olabilir. İnkılap olmaz, inkılapçı ruh kaybolur veya inkılapçı ruhlar ortaya çıkamaz. Oysa ki, temel çizgilerin korunması ile birlikte, bilhassa zamanın çok hızlı aktığı, değişimlerin çok süratli geliştiği günümüzde öyle inkılapçı ruhlara ihtiyaç var ki, biraz da yürüyen merdivenlere kendini uydurma gibi, toplumumuz, merdivenlerden de hız alarak, kendi hızını merdivenlerin hızına katarak varacağı yere hızlı varabilsin. Evet inkılapçı ruhlar lazım. Bu da Hakk'ın hatırını âli tutmaya bağlı.

Yani, insanın kendisine saygıyı veya teveccühü değil, kendi menfaatini, kendi şahsi düşüncesini değil, Hakk'ın hatırını yüksek tutmalıdır. Bu da şunu gerektirir: Muhtemel istidatlar, görünen kabiliyetler iyi tespit edilmeli ve bunların önü açılmalı. Sistem buna göre kurulmalı, kurallar ona göre konmalı, hareket tarzları ona göre belirlenmeli. Herkese yollar sonuna kadar açık olmalı.

Bu meselede bir başka nokta daha var ki, arkadaşlarıma hep nasihat mahiyetinde arz ediyorum: Önde bulunan insan, illâ beni dinleyin, benim dediğim doğrudur düşüncesine kapılmamalı. Öyle güzel şeyler ortaya koymalı, o insanlarda öylesine saygı uyandırmalı ki, onlar kendi içlerinden gele gele size saygı duymalılar. Ve bilmeliler ki, size döndükleri zaman ruh dünyaları değişiyor, yepyeni dünyalara açılıyorlar. Her yönelişlerinde yeni bir inkılabı ulaşıyorlar. Size yönelmesini istediğiniz insanların güneşleri olmalısınız. Size yöneldikleri sürece açmalılar, nevs-ü nema bulmalılar. Yoksa, istibdatla, baskıyla, mutlaka benim dinlenmem lazım, merkezi idare, merkezi sistem dersiniz, bununla hem bir kısım istidatları köreltmış olursunuz, hem de aşağıdan size karşı nefretler yükselmeye başlar. Oysa ki, yukardan aşağıya doğru sürekli şefkat inmeli sürekli, aşağıdan yukarıya da güven çıkmalı. Bu güveni kazanmalı ve 25–30 sene, 40–50 sene boyunca onların arasında rüştünüzü ispat etmelisiniz.

Bu çok kolay değil. Bu, her zaman başkaları ile beraber benim de içimde endişesini yaşadığım bir mevzudur. Ama eminim, böyle bir insanın konumunda olmadığım için, insanları düzeltme konumunda ve iddiasında olmadığım için de bazen bana ne diyorum.

Türkiye'nin, Türk kültürünün modern Avrupalı kimliğiyle yeniden Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ne yönelip onlarla kucaklaşması mümkün mü? Araya yüzyıllar girmişken şimdi 21. yüzyılda tekrar böyle tarihi bir yakınlaşma olabilir mi?

Yani yakınlaşabileceğimiz, daha ilerde belki daha da yakından birbirimizi tanıyabileceğimiz mülahazasının yakınlığını yaşıyorum şu anda. Hadiseler bizi birbirimizi daha derinden keşfetmeye götürüyor gibi bir mülahazam var. Bu mülahaza ile birbirimizi daha yakın hissediyoruz. Onlar da biz de belli mağduriyet ve mahkûmiyetlerin kurbanı olmuşuz. Bu sebeple de birbirimize karşı yakınlık hissediyoruz. Bir de, zannediyorum onların nazarında biraz hülya ve rüya millet olmuşuz. Siz de işaret buyurmuşsunuz: Anadolu bir yönüyle yavru yurt gibi, bir yönüyle de yeni bir anayurt gibi olmuş. Asya'dan gelip, burada yurt kurmuşuz. Sonra da burada her şey oturmuş, bazı yanlarıyla tenkit de etsek, istikbal vaat eden istikrarlı bir devlet kurulmuş. Bu Anayurt'un bir gün bütün Asya'yı kucaklayabileceği ümidi yaşanmış onlarda.

Türkiye'den Gelen Kurtarıcı

**Orta Asya'dan akan kültür ırmağında kendimizi nasıl bulacağız?
Onlar bizi nasıl görüyor, ne bekliyor?**

Çok yerde yaşanmış bir hadiseyi Kazakistan'da bulunmuş bir arkadaş anlatmıştı: "Kazakistan'da bir benzin istasyonunda arabaya benzin dolduracağız. O esnada, orada çalışan bir çocuğa, 'acaba aptes alıp, namaz kılabiliriz mi?' diye sorduk. Çocuk bizi bırakıp fırladı gitti. 'Geldiler, geldiler' diyordu.

Doğru eve koştı. Ben de, 'ne oldu ki?' diye arkadan gittim. 'Nedir bu geldiler meselesi?' dedim. Baba olan zat dedi ki: 'Babam vefat ederken bana, 'Bir gün Türkiye'den gelip, bizi bu esaretten kurtaracaklar' demişti. Biz senelerce bekledik, işte şimdi onlar geldiler."

Böyle bir bekleyiş vardı. Bu bekleyişin bizi iradi olmaktan öte, insiyaklarla bir araya getirmesi söz konusu. Bu sıcaklığın gönüllü kuruluşlarımız tarafından değerlendirildiği söylenebilir. Bu sıcaklık çok önemli bir dinamiktir, biz bekledikleri bir millettik onlara göre. Belki beklediklerini veremedik ama, onlar ümitlerini yitirmediler. Belki, eğitim faaliyetleri olarak bu gönüllü kuruluşlar bekleneni bir ölçüde de olsa verdiler. Fakat devletten bir şey bekliyorlardı. Askeri çok destek bekliyorlardı. Belki hayallerinde değişik güçlere karşı bir pakt olmayı umuyorlardı. Zülf-ü yâre dokunmadan, yani dünyada dengeleri elinde tutanları rahatsız etmeden bir şey olmayı bekliyorlardı. Onları veremedik ama, onlar ümitlerini yitirmediler. Bu beklenti Kazakistan'da olduğu gibi Azerbaycan'da da vardı; Elçibey zamanında da vardı. Daha sonra Haydar Aliyev geldi, aynı beklenti devam etti. Nahçıvan'da da aynı. Gelenler hep bizi o ülkeyi, Asya'yı kurtaracak halaskârlar olarak gördü, sevdi, bağrına bastı. Biz de onları öyle yaptık. Bir baba ile uzun zaman ayrı düşmüş askerdeki evladı gibiydik. Ya onlar bizi öyle görüyor, ya da biz onları öyle görüyorduk. Hakikaten ne yapacağımızı bilemiyorduk; gelenlerden bazıları ile görüşme imkânımız olursa, kendileriyle resim çektiriyor, hediyeleşiyorduk. "Çok şükür, buluştuk ya." diyorduk. Bu karşılıklı yaşanan bir ruh haleti idi ve bu ruh haleti, onlar adına bir kısım inkisarlara rağmen hâlâ devam ediyor.

Alfabe birliği...

Tacikistan için söylemeye cesaretim yoktu. Özbekistan'da da, hususiyle Fergana Vadisi'nde mollaların bir ağırlığı var. Belki, Latin harflerini teklif etme meselesi onlarda rahatsızlık doğurur diye korktum, zamana vabeste dedim. Fakat Azerbaycan'da bu hususu, sözüm geçecek herkese teklif ettim. Gelecekte şu veya bu şekilde en azından bazı hususlarda birlikte hareket etme düşünülüyorsa, birbirimizi daha yakından tanımamız gerektiği düşünülüyorsa, bir alfabe birliği çok önemlidir dedim. Bir de İran'ın, Suudiler'in menfi tesirlerinden uzak kalabilmek için bu esaslarıyla inceleselerdi. Zaman ve şartların yorumu onda değişiklikler yapmış, Afganistan'daki şeklini, İran'daki şeklini doğurmuş. Bu şekillere, Suudi Arabistan'daki şekline, Suriye'deki şekline takılıp kalmamalı.

Türk Kimliği

Yeni Yüzyıl 25.07.1997

Türkçe'yi Dünya Dili Yapmak

21. yüzyılda nasıl bir Türk kimliği olabilir?

Kimliğimiz bizim bellidir. Bunu Türkiye'de yorumlayanlar, Şamanizm'in çerçevesi içinde şovenizmden yola çıkanlar oldu. Bir zamanlar Misak-ı Milli dendi, Atatürk Milliyetçiliđi dendi. Bütün bunlar yorumlandı, ne oldukları sorgulandı. Bugün de herhalde zannediyorum kendi değerlerimizin, kendi tarihimizin, kendi göreneklerimizin üzerinde durup araştırmak lazım. Zannediyorum, 21. asra girerken gerçek kimliğimiz, bağlı

bulduğumuz ülkelerle beraber, Türklük dünyası ile beraber tarihin derinliklerinde, tarihin katmanlarında araştırılmalı, tarihi eserler, vicahi kültürle birlikte yeniden bir arada ele alınmalı.

İslamiyet bu mevzuda çok önemli bir unsur. Günümüzde herkes yeniden kendi dinini, tarihteki inanç ve kimliğini arıyor. Dolayısıyla, İslam unsurunu mutlaka hesaba katılmalı. Fakat, Amerika ile kavgalı, Avrupa ile kavgalı bir Türk dünyası olarak değil, çağın gerçekleri istikametinde Batılı düşünceyi de alan, değerlendiren, kendi ruh ve manâ köküne ters olmayan değerlere de saygı duyan, çok farklı, daha geniş ve aynı zamanda dünya ile barışıklığı devam ettirmeye de yardımcı olabilecek bir Türk dünyası. Bu bir yönüyle, Batılılar'ın yaklaştığı şekilde evrensellik demek de değildir. Daralan dünyayı, büzüşen dünyayı hesaba katan, daha kucaklayıcı bir oluşum. Belki temel unsuru karşılıklı hoşgörü olan Türk kimliğini, Yesevi inancını, mantalitesini öne çıkartan, bir Mevlana aşkını şevkini, insani yönünü öne çıkaran oluşum. Ayşe Şasa'dan Anna Maria Shimmel'e kadar çok geniş bir yelpazede herkes o anlayışa, o kucaklayıcılığa hayranlığını ifade ediyor.

Türkiye Teknolojik Olarak Nakavt Olunca...

Bu zenginliğe rağmen sizin okullarda ağırlık hep matematik ve fen bilimlerinde. Sosyal ve kültürel alanda bu kadar zengin olan Türkiye'de okullarınız neden sosyal bilimlere yeterince önem vermiyor, sosyal bilimlere teşvik etmiyor öğrencilerini? Dünyada da sosyal bilimlerin önemi anlaşıldı ve bugünkü değerlendirmenin başka yolu olmadığı anlaşıldı.

Çok doğru. Bugün yaşadığımız, aynı zamanda Türkiye'nin kaderi gibi, Türkiye teknoloji açısından hasımları karşısında nakavt olunca, bütün üstün dimağları, yüksek beyinleri hep bu yöne imale edelim düşüncesi doğdu. Fizik kimya tahsili yapsınlar ve yüksek teknolojiyi bir an evvel Türkiye'ye transfer edelim mülahazaları oldu. Toplum olarak genelde bu eksikliği ve bu eksikliğin hasıl ettiği durumu gördük, hep o noktaya yöneldik. Fakat, geleceği idare edecek insanlar daha ziyade sosyal yönler ağırlık veren insanlar olacak gibi. Dolayısıyla, üç dört sene evvel buraya geldiğimde, fen bilimleri gibi, sosyal alanlara da mutlaka yer verilmesi gerektiğini haddim olmayarak üniversitelerde şöyle böyle tanıdığım arkadaşlara söyledim ve durumlarını yeniden bir kere daha gözden geçirmeleri lazım geldiğini izah etmeye çalıştım.

Türkiye'deki okullarda da bu mesele önemli. Zannediyorum o okullarda da belki bu seneden başlayarak sosyal ilimlere ağırlık verilecek. Dâhi, kâşif, mucit tiplerin biraz o yönler eğilmesi açısından çok önemli. Bugüne kadar mühendisler falan dedik. Fakat, sadece mühendislikle, hesaplama yetişenlerde bazen esneklik olmayabiliyor.

Evet, ve insanı değerlendirmeyi beceremeyen bir düşünce hâlâ devam ediyor ama...

Yine de zannediyorum o değişimi yaşıyoruz. Hissedilecek yer yer. Biraz daha erken davranılsaydı bu mevzuda, geç kalınmasaydı keşke...

Dünya büyük fikir mimarları yetiştiriyor ama Türkiye neden lider

yetiřtirmekmiyor?

Liderlerin yetiřmesi biraz da hür dűřűncenin saygı gűrmesine baęlı. Yani, bir tohum topraęın baęrında çimlenip, bűyűme kabiliyetine sahiptir. Hava műsait olursa, suya ulařırsa, o zaman boy atar geliřir. İnsan da öyle. Bir kere baskı olmaması lazım. İnsanların kendilerini ifade edebilmeleri lazım. İkinci meseleyse, eęitim sisteminde arpıklık var, bozukluk var. İnsanlar asıl kabiliyetlerine göre, hatta dehalarına göre yönlendirilmiyor. Lise sona geldięinde neredeyse bir uçak projesi yapabilecek kapasitede insanlar var. Ama o insanlar, böyle bir noktaya yönlendirilmiyor. Bakıyorsunuz, birisinin dimaęı sosyal sahalara yatkın; esnek dűřűnebiliyor. Adab-ı muařeret diyebileceęimiz, insanlarla geçinme ve anlařma yanları çok ilerde ve maksadını da çok iyi ifade edebiliyor, dűřűncelerini çok rahat ifade edebiliyor, o da matematięe zorlanıyor. Bu sistemin bir kere deęiřmesi lazım. Talebe, ta lise çaęında tercih edeceęi řeylere açık tutulmalı, bunları seçme imkânı, hakkı kendisine tanınmalı. Bu da, hem lisede o esneklięi istiyor, hem de üniversitede o esneklięi istiyor. Maalesef biraz da bu cins kafaların ortaya çıkmaması, eęitim sistemindeki çarpıklıklar ve herkesin ezbercilięe alıřtırılmış olmasından kaynaklanıyor. Bu da bir dięer meselemiz.

Bir başka mesele, Türkiye'nin çok çarpık bir siyaset anlayışı var, onunla alakalı çok çarpık kanunlar var. Mesela, partilerin başında genel başkanlar var. Bizim Alvar İmamı'nın műlahazasıyla, o aynen şöyle derdi: "Herkes yahşi men yaman, herkes buğday ben saman." Herkes benden iyi olabilir başka, fakat Türkiye'yi idare etmek için benden iyi olmak yetmez, çok iyi olmak lazım. şöyle

böyle insanlar, futbol maçlarında arada boşluk bulup topa ayağını dokundurmak gibi, öyle bir yol bulmuşlar, bir yere gelmişler. Öyle fasit bir daire ki, kendilerini seçen insanları onlar seçiyor, tabii onlar da sürekli onu seçiyor. Kabiliyetsiz, istidatsız bir ekip milletin kaderine hâkim olup gidiyor. Kim bilir, bu arada ne cevherler kaynayıp gidiyor.

Belli bir dönemde, mesela Menderes kendine göre bir istidatla gelmiş, bir dönemde ortaya çıkmıştır. Atatürk bir istidattır, fakat bir başkaldırma ile çıkmıştır. İki de istidattır, Turgut Özal bir istidattır. Bunlar, normal demokratik süreçlerde çıkmamıştır, çünkü demokratik dedikleri o süreç içinde boğulur bunlar, ezilirler, çıkma fırsatını bulamazlar. Sürpriz bir kısım karışıklıklar çıkmış, bu karışıklık içinde bir yolunu bulup ortaya çıkmışlardır. Şu andaki siyasi sistemimiz öyle büyük insanların ortaya çıkmasına ve ülkeye sahip çıkmalarına fırsat vermiyor zannediyorum. Onun için yine haddimi aşarak ifade edeyim, partiler kanunu, siyaset anlayışı mutlaka değişmesi lazım. Liderleri değiştirmenin kolaylaştırılması lazım. Çok istidatlı insanlar arada kaynayıp gidiyor, bilemiyoruz. Çünkü ona o imkân verilmeyince, istidadı var mı yok mu bilemiyoruz. Napolyon'u birtakım hadiseler ortaya çıkarmıştır. Bir kısım cinnetleri, delilikleri vardır ama; Hitler'i bir kısım hadiseler ortaya çıkarmıştır. Deli bir insandır ama, hadiseler ortaya çıkarmıştır.

Cihan harbinde bir kısım hadiseler bir kısım kahramanları ortaya çıkarmıştır. Öyle bir hadise olmasaydı Erzurumlu Nene Hatun olamazdı. Bunlar çok önemli şeylerdir. Maalesef siyasi partiler yasası, parti hegemonyası, lider hegemonyası... Türkiye'de daha

bundan sonra da çok istidat ve kabiliyetlerin ölü yaşamalarına sebebiyet verecek. Mezarda olmayacak fakat, hiçbir hayat emaresi ortaya koymadan, milletine yararlı olmadan doğdukları gibi ölüp gidecekler maalesef. Bu da, top yekün Türk milletini alakadar eden bir mevzudur.

İran İslam'ı

Yeni Yüzyıl 24.07.1997

Ortadoğu'nun Biricik Laik İslam Ülkesi Türkiye'dir

İran üzerine Türkiye'de son zamanlarda çok yoğun tartışmalar yaşandı. İran konusunda sizin görüşleriniz nelerdir?

İran baştan beri Sünni toplumlara reaksiyoner olmayı yeğlemiştir. İran tarihi ihtilaller tarihidir. İran Şii'leri bir tepki cemaatidir. O nedenle doğru düşünmesi, dengeli karar vermesi, dünya konjonktürüne göre bir yol takip etmesi mümkün değildir. Devletlerarası münasebetler açısından komşumuzdur, bu açıdan nasıl ilişki kurulacaksa kurulmalıdır.

İran konusunda dikkat edilmesi gereken iki husus vardır: Birincisi, din ve İslam devrimi adı altında mezhep ve bağnaz bir İslam anlayışı ihracı. Kendi mezhep ve yorumlarını gerçek dinin önünde tutarlar. Bir insan Şii değilse, adeta hiçbir şey değildir. İkincisi: Ali muhabbeti, kendi anlayışlarına sadece bir renk kazandırmak için bahanedir. Ali sevgisi değil, Ebu Bekir, Ömer düşmanlığıdır ayakta tutan onları. Yanlış itikatlarını dini bir zemine oturtmak için güya Ali sevgisini bayraklaştırmışlardır. Bugün, bölgede Fars yayılmacılığı ve İran'ın bizimle olan tarihi rekabeti, belli bir tehlike arz etmektedir denebilir. İran bölgede rahat duracağı benzemez.

Irak'ta çok önemli miktarda Şii vardır, endişe ederim ben. Fransa İran'ı desteklemiştir. Humeyni'yi barındırmıştır. İrangate Amerika'nın durumunu da ortaya koydu. İran'la aramızda problem olmadığını söyleyenler de vardır. Fakat, İran'la olan münasebetlerimizin tarihi, daha çok problemler ve sürtüşmeler tarihidir.

Mistisizmin toplum için gelecek vaat etmediğini söylediniz. İran'da ve Mısır'da mistisizm ağırlıkla vardır ve burada toplumun yüzü sanki ölüme dönüktür. Onun içinde kaybolma, ağlama olarak tezahür eder. Türklerin İslam anlayışı hayata bağlı, yaşamı seven bir anlayıştır. Toplumun yüzü hayata dönüktür. Ramazan'da eğlenen, bayramla onu şenlendiren ve bayramını 'şeker'e dönüştüren bir yaşama sevinci görülür. İslam âleminde Türkler böyle sadece. Ramazan'da yaşanan fark bile bizim diğer İslam anlayışıyla aramıza ciddi ayrımlar mı koyuyor? Dinde eğlenme var mı?

İnsanın değişik yanları vardır. Hukuk sistemleri de bunu böyle kabul eder. Din eğlenmeyi meşru kılmıştır. Peygamberimizin (sav) olgunluğuna erişemediğimizi anlatan bir öykü: Zenciler camide kılıç mızrak oyunu oynamışlar, def çalmışlar. Ayşe validemiz de diyor ki: "Ben de bakmak istedim, Allah Resulü'nün omzundan baktım onlara. Mescitte seyrettim onları" diyor. Yani "Onlar oyun çıkarıyordu, ben de seyretmek istedim" diyor. Bugün herhangi bir camide bunu yapamazsınız. Fakat, Mescitin o zamanki fonksiyonları çok yönlü, sonra bu daralmış. Ben bugün yapılıns demiyorum, fakat ortada ufuk enginliği ve darlığı meselesi var. Harp oyunları oynuyorlar camide. Bir defasında da kına gecesine

geliyorlar. Buna kadar yani. Nikâh önemli bir hadisedir; "mescitte yapın bunu" diyor. Herkes görsün. Nikâh gizli, kaçamak iki kişi arasında yapılan bir akit değildir; açıklık diyor.

Kilisede olduğu gibi evlenme öneriyor yani?

Çok daha zengin. Neden? Çünkü mescidin içinde o mesele aynı zamanda bir ruhaniyet kazanacak. Allah'a yakınlık içinde cereyan edecek, verilen sözler tutulacak. Böyle sağlam bir yerde yapmayı öneriyor. Demek ki, bazı şeyleri biz kısıtlamışız. Bu meseleler iyi tetkik edilmezse başka şekilde yanlış anlamalara yol açar. Dinin hayata bakan yanını teslim etmek 'deve çobanları'na kalır. Allah'ın Resulü, "Bir gün deve çobanları yüksek binalarda çalım satacaklardır." diye bugünleri mucizevi haber vermiştir.

İran'la Türkiye'nin Din Esprisi Farklı

İran'da neden okulunuz yok? İzin vermediler mi?

Devlet izin vermedi. Komşumuz, Türklük adına Azerbaycan'da bir okul açalım diye ısrar ettik. Bir komik teklifte bulundular: "Öyle çok paranız varsa, yardım ederseniz, siz parayı verin biz açarız."

Siz İran'ı Orta Asya'dan kovdunuz hatta alfabenin Latince olmasında rol oynadınız. İran Tacikistan haricinde tutunamadı, kimse Vahabiler'i ve onları inandırıcı bulmadı.

İran hep fitneler tarihi olmuştur. İran İslam'ı zorla kabul etmiş, mukavemeti entrikada bulmuştur. Hz. Ali'nin Nehc'ül Belâğa isimli, hutbe, mektup ve sözlerinden derlenmiş kitabı, hukuki, siyasi kültürel muhtevasının yanı sıra tam bir edebi şaheserdir; Shakespeare gibi okunur. Hz. Ali büyük bir şahsiyettir, bizim için

çok önemlidir. Ama Ali'nin büyüklüğü izafi bir büyüklük değildir. Ali'nin büyüklüğünü anlatmak için başkalarını küçültmeye ihtiyaç yoktur. Bir manâ eridir. Tüm tasavvuf erleri, Baba'ları onu severler. Fakat, Şia, Fars Aleviliği, Müslümanlığa karşı kin ve nefretini Hz. Ali'ye de yansıtır, Ali'yi kendi mitolojilerindeki Zaloğlu Rüstem haline getirmişlerdir. Mübalağa zihnî bir yalandır. Doğru olandan yalan insan haline dönüşmüştür. Türkiye çok dengelidir. Selçuklular'da, Osmanlılar'da da böyledir. Biz dergâhlarda "Canım Ali" diye destanlarını dinleyerek büyüdük. Vahabiler de Ali'yi küçümser. Biz herkesi severiz. İran, tarihinde mübalağalarıyla ünlü. Hayatlarına sinmiştir. Ben Mekke'de bir kısım İranlı'nın dua ederken ağlıyor gibi göründüklerine şahit oldum, misafirhanede komşumuzdular. Akşam bunları teybe kaydetmiş olduklarına ve dinleyip eğlendiklerine şahit oldum. Samimi değillerdir. Bunlar komşumuz olması nedeniyle münasebete engel değil. Humeyni, Velayeti Fakih kitabında aynen şöyle der: "İnsanlarla olan problem ve davalarında bizden, (yani mezhebimizden) olmayan kadırlara, hâkimlere başvuran, Allah'a karşı gelmiş ve Allah'ın inkâr edilmesini emrettiği tağuta başvurmuş olur." Fakihin devlet başkanlığı doktrini Humeyni ile Şii tarihine girmiştir. Humeyni, kıyametten önce geleceği beklenen Mehdi'nin vekili kabul ediliyordu. Şiiler 12 İmam'ı, Peygamberimiz dışındaki bütün peygamberlerden üstün görürler.

İran Türkiye'de İslamcılara eziyet edildiğini söylüyor, Cumhuriyet Dönemi'nde yapılanları örnek gösteriyorlar.

Her şey kendi zamanı ve şartlarında değerlendirilmelidir. Kel Ali'ler, Kılıç Ali'ler ve mahkemelerinin daha mutedil olmasını

yeğlerdim. Ben Mustafa Kemal'in ve İnönü'nün, Marx gibi, insanlığın rahat ve huzuru için din adına hiçbir şey kalmamalı tarzında dinin üstüne yürüdükleri kanaatinde değilim.

Son zaman bazı hadiseler oldu. Hatırlandığında bile insanı İslâm ve insanlık adına utandıran, hiçbir ağza yakışmayacak sözler, ifadeler sarf edildi. Üslup kişinin aynasıdır. Askerin son çıkışına sebep olan bazı hadiseleri de görmezlikten gelemeyiz.

İran'ın siyaseti hep İslam içinde görmesi ve siyasi İslam olarak yönlendirmiştir. Türkiye İran gibi olur mu? Bizim din anlayışımızla Arap ve Fars anlayışı arasındaki farklar neler?

İran o bölgede olmanın gereğini yerine getiriyor. O bölgede din olmadan hâkimiyet olmaz. Yayılmak dinle mümkün ancak. Onların din anlayışı farklı, imamlarla idare edilen, işin içinde ruhani bir şeyler olma zorunluluğu koyan bir anlayış. Asıl mesele Kur'an değil, Ali'dir. Türkiye İran gibi olamaz, bir kere din esprisi çok farklı. Kaynaklar itibariyle de çok farklı. Esas, imamet meselesi akideleridir. Dinin hükmüdür. Sünnilik'te böyle mesele yok. Din bir değildir ki, Türkiye İran olsun. Türkiye'de birtakım anlayış farklılıklarına rağmen, dine sahip çıkmak lazım. Dışarıdan gelecek yanlış din anlayışları ve dinin yanlışlara alet edilmesi de bu şekilde önlenebilir.

Bizim arkadaşların Asya'daki faaliyetleri için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Vahabiler'i ve İranlılar'ı uzak tutmak için tasavvufun enginliğinden de yararlanarak, kendi anlayışımızı toplumunun her kademesine hâkim kılmazsanız, o tür bağnazlıkların hâkim olmamaları için hiçbir sebep yok.

İran'ın girebildiği bir Tacikistan oldu Farsça nedeniyle, sizin okullar gibi onlar rağbet görmediler.

Orada da yine arkadaşların beş okulu var. Zengin bir arkadaşımız her şeyini sattı orada okulları açabilmek için. Onu kalpten kaybettik. Tacikistan 3,5 milyonluk Ankara kadar yer.

Orta Asya'da insanlar sizin okullarınızda çocukları okusun istiyorlar. Öğretmenleri örnek insanlar olarak seviyorlar. Çağdaş olandan yana taleplerini koyuyorlar. Türk İslam'ının farklılığı bunu getiriyor mu?

Bizim İslam anlayışımız daha derindir diyebiliriz. Bu Mevlana'lara, Yesevi'lere ışık tutan şey, ışık başka bir şeydir. Türk milletine yansıyan ışık Bıшкеk'te, Buhara'da prizma gibi yansıyarak ulaştı, manâ derinlikleriyle. Dini, yoruma açık yanlarıyla, çok engin yorumlamışlar. Dinin evrenselliğini Ebu Hanife'ler, Yesevi'ler kabul ettirir. Gel gör ki, başkalarının olumsuz imajları bize de gölge düşürüyor.

Avrupa bunu değerlendirebilir mi?

Luther döneminde yaptığı gibi Hristiyanlık yeniden kendini restorasyona tabi tutmazsa, İslam'ın bazı dinamiklerinden yararlanmazsa gelişen şartlar içinde yaşaması zorlaşır. Türk kültürünün dünyaya katkısı kavgasının verilmesi lüzumuna inanıyorum. Bu kültür ve Türk dünyası, dünya kuvvetler muvazenesinde Allah'ın izniyle yine bir güce ulaşacaktır. Bakın, Bosna'da verilen kültür, savaşla bile onlardan geri alınamadı. Demek öyle zengin ki atamadılar, o dönemde İslam'ı benimsemişler. Bağnaz olan ölüp gidecektir. Bilinmemesi

gerekenleri millet unutmıştır, millet ruhuyla Akşemseddin'i unutmaz. İşin cesedine talip olanlar, kabuğuyla uğraşanlar kendi kabukları içinde çürüyeceklerdir.

Amerika Dünyanın Dümeninde

Yeni Yüzyıl 23.07.1997

Dış Politikada Dünyanın Büyükleri

Efendim, bir aydır Amerika'dasınız. Amerika'yı nasıl tanımlarsınız? Amerika nasıl bir ülke sizce ve bugün yeryüzünden Amerika kalksa eğer, neler olur? Kalkması iyi mi, kötü mü?

Amerika'da demokrasi ve belli ülke ve millet gelenekleri yerleşmiş. Bunu biraz da belki toplum mozaîği zaruri kılıyor. Meksika'da, Teksas'ta, otuz kırk milyon zencinin yaşadığı yerlerde ayaklanmalar yaşanmış... Amerika eski Babil gibi. Eğer burada Amerikalılar'ın anladığı, tesis ettikleri, kutsadıkları manâda bir demokrasi olmasa, zaten buradaki bu birlik korunamaz. O demokrasinin yumuşak havası herkesi barındırıyor. Amerika, dünyada şu andaki yerinde duruyor, başkalarının çok zamandır beklediği gibi Atlantik içine kaymıyor. O açıdan, Amerika'da çok şey yapılabilir. Bizim düşünce dünyamız, bizim fikir hayatımız adına da çok şey yapılabilir. Dünyanın hali hazırdaki durumuyla, şu çerçevesiyle, Amerika da şu andaki konum ve gücüyle bütün dünyaya kumanda edebilir. Bütün dünyada yapılacak işler buradan idare edilebilir ve hatta denilebilir ki, şöyle veya böyle Amerika ile dostça geçinmeden destek almak değil, dostça geçinmeden, Amerikalılar istemezlerse, kimseye dünyanın değişik yerlerinde hiçbir iş yaptırmazlar. Şimdi bazı gönüllü kuruluşlar

dünya ile entegrasyon adına gidip dünyanın değişik yerlerinde okullar açıyorlarsa, bu itibarla, mesela Amerika ile çatıştığınız sürece bu projelerin gerçekleştirilmesi mümkün olmaz. Amerika, hâlâ bu dünya gemisinin dümeninde oturan bir milletin adıdır. Her fert gibi her milletin de bir ömrü; önünde, gidip içine yuvarlanacağı bir çukur vardır. Amerika da ondan uzak olamaz, müberra kalamaz. Ama demokratik bir sistemdir, Amerika düşmeye başladığı andan itibaren yirmi beş–otuz senede, kırk senede düşer. Çünkü demokrasilerde çökme bir tüyün yerçekimine karşı gidip yere oturması gibi aheste aheste oluyor. Rusya gibi despot idarelerde dağılma, tüpün patlaması gibi patlama şeklinde bir anda yaşanır. O sistemin gereğidir. O açıdan, Amerika daha uzun zaman dünyanın kaderinde çok önemli bir rol oynayacaktır. Bu realite kabul edilmeli. Amerika göz ardı edilerek şurada burada bir iş yapılmaya kalkılmamalı. Rusya destekleyebilir bir işi, fakat Amerika ile iyi geçinmezseniz, işinizi bozarlar. Çünkü Amerika kendi işlerinin ahenk içinde gitmesini ister, Amerika düzeninin bozulmamasını ister. Amerika'daki ahengin devam ve temadisini ister. Ve ben bunu çok yadırgamam. Amerika'nın yerinde Osmanlı Devleti olsaydı, zannediyorum o da aynı şeyi yapacaktı. Yadırgamamak lazım. Bu bir.

Amerika düşmanlığı meselesinin bir diğer boyutu da şu: İnsanlara düşman olmak, ülkelere düşman olmak çok yarar getiren bir şey değildir. Bunu, bir dönemde Varşova Paktı vardı da, NATO paktına sığınma ruh haleti veya psikolojisi şeklinde yorumlamaya da gerek yok. ABD'ne bugün de dünyada ihtiyaç vardır. Değişik ihtimaller içinde dünyada Amerika'nın yerine bazı devletleri koyalım. Bugün Avrupa'da da, mesela Almanya gibi güçlü devletler vardır. Nüfusu

itibarı ile güçlü, genç nüfusu itibarı ile güçlü, bir gelişme süreci yaşadıkları için güçlü. Bir de Amerika rekabeti de var. Şimdi diyelim ki, Amerika'nın yerinde onlar olsa, dünya savaşlarındaki mülahazaları içinde dünyanın kaderiyle bir defa daha oynamak isteyebilirler. Slav ırkı güçlü olsa, çarların bize yaptığından daha fazlasını yapabilirler.

Gücü Elde Eden Ülke

Japonlar II. Cihan Harbi'nde biraz imkân elde edince gelip, Amerika'nın donanmasını vurdular. Eğer mağlup olmasalardı, Amerika'yı o gün bitirselerdi, Amerika'nın Atlantik arkasında bulunma gibi bir avantajı olmasaydı, o günkü uçaklar orada ikmal yapıp gelse ve buraları duman etselerdi, Amerika'yı yok etselerdi, bugün dünyanın başında bir Japon hegemonyası vardı ve dünya şimdikinden daha rahat da olmazdı. Aynı şeyi Çin için de söyleyebiliriz. Bunları söylerken, herhangi bir ülkeyi tenkit veya karşıya alma manâsında söylemiyorum. Tarihte gücü elde eden her ülke, dünya hâkimiyeti iddiası içine girmiştir. Bu bir mücadeledir, bir rekabettir, hâkimiyet yarışıdır.

Eğer Amerika'nın yerine dünya dengesinde ille de bir başka devlet düşünülüyorsa, buna hayal de diyebilirsiniz ama, bu neden Türkiye olmasın? Böyle bir hayal elli senede de gerçekleşecek olsa, bölgede denge unsuru bir devlet haline gelmek önemli. Kaldı ki, Amerika çökse de, dünyada yine dengeler olacak. Ama şimdi, dünyanın dengesinde önemli bir unsur olarak ve demokratik felsefesiyle oturmuş bir ülke sarsılırsa, dünyada çok ciddi kargaşa yaşanır. Onun için, bakın Amerika'nın bize yarım arpa kadar sadece bizim menfaatimize desteği yoktur. Buna rağmen şurada

bulunmamıza izin veriyorsa, bu bizim için bir avantaj, bu avantajı sağlıyor demektir. Fakat insan olarak bizi çok alakadar eden dünyadaki dengeyi düşünüyorsak, o zaman Amerika'nın bu dengedeki yerine dikkat etmek zorundayız. Dümende onlar var. Diyelim ki, Çinliler bize destek olabilirler. Fakat dünya dengesini temin edecek bir yapıya, bir özelliğe sahip değillerse, dünya dengesi çatışmasında Amerika'nın önemli bir unsur olduğunu göz ardı edemeyiz. Yani Varşova Paktı olmuş, olmamış önemli değil. Bazıları o mevzuda bir yanlışın peşindeler. Aşırı komünist akımlar herhangi bir akli, mantıki dayanağa dayanmadan Amerika düşmanlığı yapıyorlar. Amerika bize düşmanlık yapabilir. Fakat birlikte yaşadığımız bir dünyanın genel ahengi düşünüldüğünde, bazen düşmanımızla bile iyi geçinmek mecburiyetinde oluruz. Bu hususta da, ehven-i şer, eşedd-i şer meselesi söz konusudur.

Zencilere İnsan Muamelesi Yapılmamış

Amerika'da şiddet yaratan sorunlar da var. Örneğin siyahlarla beyazlar arasında...

Keşke onu da önleyebilsek. Mesela zencilerin içine girsek. Zenciler, senelerden beri bir taraftan horlanmış, hakir görülmüş. Bunlar insan sayılmayarak Afrika'nın derinliklerinden çekilmiş buraya getirilmiş. Bir zamanlar, kendilerine insan muamelesi yapılmamış. Ve bunlar insan değilmiş gibi değişik telkinat altında insan olmadıklarına inandırılmış. İnandırılmış da, toplumda tek başlarına inisiyatif kullanma kabiliyetini kaybetmişler. Abraham Lincoln bunları hürriyete kavuşturduğunda, eski efendilerinin yanına dönmüşler Hürriyete hazır olmadıkları için. Bir taraftan beyazların istismarı var. Diğer taraftan, ister Hristiyanlık adına,

isterse Müslümanlık adına olsun, içlerine girmek isteyenler, bunların renklerini ön plana çıkararak, bu farkı, zencilerin önemini vurgulamışlar. Mesela Alija Muhammed, Gulam Ahmed'in tarikatının bir uzantısıdır. Müslümanlığı neşrederken "Siyah Allah'ın en önemli kuludur, Allah'ın iki kulu var, birine git şeytan ol demiş o gitmiş beyaz olmuş..." telâkkisi ile hareket etmiş. Bir zencide bu anlayış var, bu onlarda hep bir gerilim meydana getiriyor. Bazı Amerikalılar onları ilim yuvalarından, üniversitelerden elden geldiğince uzak tutuyorlar. Gizli bir kast sistemi işliyor sanki. Hâşâ ve kellâ, Allah'ın ağzından yaratılanlar, gözünden yaratılanlar, bir de tırnağından yaratılanlar iddiası gibi. Zenciler, tırnağından yaratılanlardır gibi bir anlayış, bir telkin söz konusu. Mahalleleri ayrı, evleri ayrı... Onlara yapılan muamele ayrı. Şurada burada teselli olarak var. Washington'da bir belediye başkanı istisna edilecek olursa, zenciler burada genelde horlanmaktadır. Fakat böyle bir horlanma ve bunun hasıl edeceği gerilim bilenme getirir, dünyanın kaderine el atma kavgasını getirir. Eğer zencilerin buradaki bu durumları daha makul, dengeleyici bir anlayışla, bir felsefe ile, bir cereyanla tadil edilmezse Amerika'da denge bozulur ve bu da dünyanın dengesinin bozulması demektir. Milletlerin dengelerinin bozulması, tıpkı fezada zincirleme reaksiyonlarla sistemlerin bozulması gibi bir şeydir. Makro âlemdeki bir şey aynen normo âlem için de geçerlidir. Onun için milletimizin veya başka Müslüman milletlerin dünyaya yapacakları iyiliklerden bir tanesi de, burada bu zencileri tadil etme ve onların istismar edilmesine fırsat vermeme olmalıdır.

Örneğin zenci cemaat liderlerinden Faraghan Türkiye'ye de

geldi, pek kabul gördü. Bunlar nasıl bir anlayışa sahip?

Zencilere her türlü telkinler yapılıyor. Hinduizm aşulamaya çalışanlar var, Budizm aşulamaya çalışanlar var. Sanskritçe tipinde din teklif edenler var. Yahudilik, Hristiyanlık, Müslümanlık da aynı şekilde telkin ediliyor. Fakat zencilerin ortak birleşme noktası, beyazın şeytanlığına inanmalarıdır. Amerika yeryüzünde şeytandır. Amerikalı yok edileceği ana kadar dünyada huzur bahis mevzu değildir telkini ve felsefesi ile yaşıyorlarsa, bu takdirde çok iyimser olmak zor. Dünya adına iyimser olmak da zor. Bu Afrika'da, Afrika'nın derinliklerinde de kendisini hissettirir. Ve dünya, asırlardan beri bilenmiş böyle bir güç karşısında zor mukavemet eder. Dünyada emsali çoktur. Medeniyetlerin yıkılması hep böyle topluluklar eliyle olmuştur.

Amerika'ya büyük bir ilginiz olduğu görülüyor, burada üniversite de açmaya hazırlanıyorsunuz.

Amerika'ya alaka duymamızın sebebi, çoğumuz Amerikan kültürüyle, Avrupa kültürüyle yetiştik. Aklın yolu birdir bence. Elimden gelse, Türk insanının yarısını Türkiye'yi tanıtmaya, Türk düşüncesini dünyanın her tarafına götürme, bu düşüncenin havarisi olma adına dünyaya salardım.

Çin'den bir endişeniz var mı? Çin'in dünyadaki yeriyle ilgili ne düşünüyorsunuz?

Dünyanın işgali ile alakalı endişeler olabilir. Karl Marks'ın tüm toplumlar arasında gördüğü cebri determinizma burada da eğer söz konusu olacaksa, bu kaçınılmazdır. Bir hadis-i şerifte de buna benzer bir ifade var. İşte, acaba değişik eyaletlerde ayrı düşünce

akımları meydana getirerek burada da bu anlayışı delebilir miyiz, dalgakıran olabilir miyiz, dünyayı saracak böyle büyük bir tehlike karşısında şimdi toprağa atılan çekirdekler, gelecekte –eskilerin ifadesiyle– neşv-ü nema bulabilir mi düşüncesi içindeyiz? Çin'den şimdilik endişemiz yok. Çünkü, ancak Çin halkının bize karşı duyduğu endişe ile bize farklı davranmaları söz konusu olabilir. İkinci olarak, Amerikalılar çok iyi girmişler Çin'e. Amerikalılar Çin'de Türkler'e karşı bir endişe uyarırlarsa, o zaman Çinliler bize karşı bir endişe duyabilirler. Biz, her iki cepheye de endişe vermemeye çalışıyoruz, çünkü Mesihî bir ruh, diyalog, hoşgörü ruhuyla dünyada huzur ve sükûn adına hareket ediyoruz. Bir katalizör olabilir miyiz diyoruz. Meselenin bir yanı bu. Buralara kadar dünyaya açılmaya çalışmamız tamamen insanlık adına bir açılımdır. Küreselleşen bir dünyada, gelecekte komşu olacağımız insanlarla daha erken bir dönemde tanışmayı düşünüyoruz. Telekomünikasyon ve ulaşım sistemleri bizi aynı odanın içindeki insanlar haline getirecek. Birbirimizin yüzüne baktığımız zaman da daha erken tanıyalım diyoruz, sesimizi soluğumuzu duyuruyoruz.

Batı Trakya'ya Sahip Çıkmak

Bir diğer taraftan, kendimize Yunanistan'da bir yer ararken Batı Trakya'ya sahip çıkılmamalı. Çünkü orayı onlar kanayan bir yara olarak görüyor. Bu yarayı kaşımak, Yunanistan'ın hiçbir yerinde hiçbir şey yapamamaya baştan mahkûm olma demektir. Fakat Selanik veya Atina dediğimiz zaman, Yunanlılar bunu çok soğuk karşılamadılar. "Korkmayın bizden, siz gelin bizde okul açın, çocuklarınızı buraya gönderin, biz bakalım, burs verelim" dedim. Biz de size gönderelim. Korkmayın, bir şey bulaştırmayız size

dedik. Buna sıcak baktılar. Bunun yerine Gümölcine, İskeçe deseydik, bizde başka niyet arar ve değişik kuşkuyla bakarlardı. Tıpkı bir yabancının G.Doğu'da Kürtleri hareketlendirmesi gibi bir problem olurdu. Onun için Çin'de Doğu Türkistan'la, Sincan'la meşgul olamayız. Hiçbir ülkenin yara gördüğü noktayı kaşıyamayız. Bu takdirde, daha başta problem haline gelir ve müspet hiçbir şey yapamayız. Fakat toplumlar arasında bir katalizör, güvenilir bir denge unsuru haline geldiği zaman, mağdurların mağduriyetini gidermede daha etkili olunabilir. "Çin, Sincan'da, Doğu Türkistan'da Türk diye bir şey yok. Belli bir dönemde Müslümanlaştırılmış Çinliler var" diyor. Ama, toplumların huzuru ve genel denge adına herkese eşit muamele yapılması gerektiğine, herkesin hür insanlar olarak yaşama hakkına sahip bulunduğuna insanlar inandırıldığı zaman, hadiseler bunu ispat ettiği zaman, mağduriyetler giderilmiş olacaktır.

Bazı arkadaşlar Çin'e gidip geliyor, okul açmak için, ticari münasebet kurmak için gidip geliyor. Şu ana kadar bir problem olmadı. Ortak okul açma projeleri var. Çince'yi, İngilizce'yi, Türkçe'yi öğrenme ve öğretme projeleri var. Dünyanın bu iki eski milletinin, Yunus felsefesiyle, tanış olmalarını arzu ediyoruz.

Bir Çin delegesiyle ilgili anınızdan bahsetmiştiniz?

Onu, Turgut Özal merhumdan dinlemiştim. Müsteşarken anlatmıştı. Neden anlatmıştı tam bilemeyeceğim. Demişti ki, "Ben müsteşardım. Rus murahhası, Çin murahhası ve ben bir yerde konuşuyoruz. Hatta Özbekistan'da malum pamuk var, pamuk ticaretinden bahsediyoruz. Paranın gerçek değerinin, piyasa değerinin ne olduğunun adeta bilinmediği komünizm döneminde,

Rusya şimdiki Türk Cumhuriyetleri'ne karşı mal değişimi politikası uyguluyor. Rus delegesine, "Onları aldatmadığınız ne malum?" dedim. Delege, "Komünist aldatmaz" cevabını vermişti. Bu arada Ruslar Çinliler'e karşı az endişe izhar ettiler. "Başımızın derdisiniz, bu sınır meseleleri nedir?" gibi... Çinli delege elini Türkistan'a doğru uzattı, aynen şöyle dedi: "Yahu bizden ne diye endişe ediyorsunuz? Esas şunlardan endişe edin. Tarih boyu bilmem kaç defa kama gibi insanlığın kaderinin içine girmişlerdir." Şimdi eğer Doğu Türkistan halkına öyle bakıyorlarsa, bir kamanın kınından çıkmasını istemezler.

Müslüman Türklerin olmadığı yerlerde olan okullarınız var. Ne bekliyorsunuz onlardan?

Türk kültürünün, bizim anlayışımızın onlarda bir yumuşama meydana getireceğini, karşılıklı canlı diyalog unsurlarının hazırlanmasını umuyoruz. Belki de bir tahmin bu, bir zar atma gibi bir şey ama, burada da bir kaderdenk noktasında bulunulduğu düşüncesindeyim. Şimdi pek çok sosyolog, böyle yapmak gerektiği konusunda imal-i fikir ediyor. Ben dilerim, bu teşebbüsler, bu niyetler dua olsun ve Allah onu ihsan etsin. Hakikaten, beklenen dostluk belli ölçüde talebeler arasında gelişti. Şimdi Moğolistan'da talebeler arasında çok dostumuz var, Yakutistan'da çok dostumuz var. Orada teknik eleman yetiştirecek bir sanat okulu açtık. Hatta Yakutistan'ın yeraltı-yerüstü zenginlikleri çok, fakat onları işletecek elemanları adeta yok. Türkiye'nin iki-üç katı toprağa sahipler. Neyse, okulun müdürü bir kıskançlığa girdi ve okuldan arkadaşlarımızı çıkardı. Fakat arkadaşlar çok iyi intiba bırakmış olacaklar ki, tekrar haber

gönderip, "Gelin burada nasıl istiyorsanız, tamamen kendi idarenizde bir teknik okulu açın" demiş. Gidilip gidilmediğini bilmiyorum. Yakutistan biraz ötede, Alaska'nın ötesinde!...

Avrupa'yla Bütünleşme

Yeni Yüzyıl 22.07.1997

D-8 Tabana Ucuz Bir Mesaj

Avrupa ile entegrasyonu ciddiye almayıp D8 adı altında Müslüman ülkelere yönelme ne kadar doğru sizce? Refahyol Türkiye Cumhuriyetler'i tümüyle göz ardı etti.

Bunun hissi bir yanı var. Biraz, farklı bir mantalitenin ürünü. Biraz da, bir kesimin tabanına mesaj vermeye matuf gibi görünüyor. Onlar D8'in bir şey getireceğine ciddi olarak inanıyorlar mı bilmiyorum. Bir kere, dünyadaki konjonktür buna uygun değil. İslam ülkeleri olarak her biri bir Batılı'nın elindedir. Suudi Arabistan da böyledir, İran da böyledir. Dümendeki insanların izni olmadan sizle böyle bir anlaşmanın gerçekleşmesine kimse izin vermez. Bir de, İslam dünyasının size bir bakışı var. İslam dünyası iki üç asırdan beri dinin kaynağı kendilerinde zuhur etmiş diye bize tepeden bakmışlardır. Dilleri Arapça, Farsça'dır. Biz dillerini bilmeyiz. Dinin yorumunu başkalarından alırız. Hepimiz tufeylileriz, bizim gücümüz ne ki falan gibi bu açıdan bakılır. Hatta Asya'da okullar açmaya çalışırken, aynı maksatla kendilerine başvurduğumuzda, "bunu daha sonra düşünelim" diyorlar, sözü size bırakmıyorlar, saygısız davranıyorlar. Oysa ki Asya, Türkiye'yi idare edenler için çok önemli. Avrupa'yla bütünleşmemiz çok önemli ama, Asya'ya açılmamız, Türk işadamlarına, girişimcilerine bir köprü olacaktır; dünya ile rekabetini kolaylaştıracaktır. Belki

müşterek bazı şeyler yapılacak ve bunlar, Avrupa ile olan münasebetlerimiz açısından bize bir değerlendirme yapma imkânı verecektir. Tabii, Pasifik için de aynı şeyler söz konusu olabilir. Biz kimseye halatla bağlı değiliz Pasifik'i de kullanırız, Asya'yı da, Avrupa'yı da. Ayrı ayrı alternatiflerin olması bize daha geniş bir zeminde pazarlık imkânı verirdi. Politikacılarımız, yatan hariciyemiz bunu bilemediler. Bu açıdan Asya önemliydi, bir fırsat terk edildi. Geleceğin de önemli bir teminatıydı bu.

Hiç olmazsa uzun vadedeki fırsatlar kaçırılmasın diye, benim gibi düşünen arkadaşlarla, aydınlarımızı aynı çatı altında yetiştirecek ilim, irfan yuvalarını kurduk. Kaçırılmış bu fırsatı acaba 25 yıl sonra yeniden elde eder miyiz ya da şartlar daha hızlı seyrederse, on beş sene sonra bir daha idrak eder miyiz diye uğraşıyoruz. Bunlar anlamadılar, ama onların anlayacağını umuyorum. Ben, şahsen D8'i bir kısım çevrelere çok ucuz bir mesaj olarak görüyorum. Riski çok olan bir mesele bu. Üzerinde fazla durulmaya değmez.

Kültürümüzün Ağırlığı

Politikada hep fırsatlar kaçırdığımızı söyleyebilir miyiz?

20. yüzyıla girerken Türkiye ciddi bir sarsıntı geçirdi. Mehlika Sultan'da anlatılan gençler tipini temsil eden, Tanzimat'ın kendi değerlerinden kopmuş nesli bu sarsıntıya sebep oldu. Bu dönemde Batı ile çevresini yukarda verdiğimiz ölçüde içli dışlı olabilseydik, çok büyük değişimler olurdu. Cumhuriyet, demokrasi yaşanırken birtakım değerler çok ciddi ihmale uğradı. Türk toplumunda bazı gerçekler irdelene irdelene ortaya çıkıyor.

Yeniden onlara sahip çıkılıyor. Manâda bir değişim yaşıyor. Kendi kültürümüz ağırlığıyla kendisini hissettiriyor. Kendi din yorumumuz ve anlayışımız ağırlığıyla hissediliyor. Bu dinamiklerle artık 21. asra açılırken, bence hangi dinin içinde olursak olalım kimsenin bize bir şey bulaştırmaya gücü yetmeyecektir. Ne Dalay Lama'nın baş döndürücü meditasyonları, ne de Uzak Doğu'nun esrarı, ne bu mistisizmler ne maddenin illüzyonu başımızı döndüremeyecek. Toplumumuz maddi ve manevi dinamikleriyle yeniden toparlanıyor. Mutlaka bazı küçük kayıplar yaşanacak ama, cumhuriyet de, demokrasi de bu milletin istikbali için önemlidir.

Demokrasi adına insan hak ve özgürlükleri daraltılabilir mi?

'Bu Anayasa bize biraz bol geldi, daraltmak icap eder' demenin belki tartışılır tarafları bulunur, ama insan hak ve özgürlüklerinde daraltma tasvip edilemez. Ne var ki, bazı şeyleri öteden beri dıştan alırken, bu bize uyar mı uymaz mı demeden, bizi bir kalıba koymaya çalışıyorlar. Oysa bu milletin, bu devletin, bu toplumun kendine has özellikleri vardır. Onu kendi özelliklerinde aramak lazım, eğer onu kendi özelliklerinde aramazsak başkalaştırmış oluruz. Bu da toplum çapında yeni buhranlara sebebiyet verir. Biz bu buhranları milletçe yaşıyoruz. Toplumunu tamamen başka bir kalıba koyamazsınız, bu milletin atamayacağı bazı şeyler vardır. Tarihi vardır, tarihi dinamikleri vardır. Özü vardır, din gibi çok önemli bir dinamiği vardır. Bunu nasıl telakki ederseniz edin, nasıl yorumlarsanız yorumlayın, atamayacağınız şeyler var. Bunları dikkate almadan, farklı bir dünyanın kendi tarihinde, kendi ana ölçüleri çerçevesinde gelişen temel kabul ve değerlerini

konfeksiyon usulü hazır elbise gibi milletin başına geçirmek problem meydana getirir. Bu nedenle, yaratıcı dimağlara, düşüncelere ihtiyaç var. Ayrı ayrı güzel şeyler söyleniyor ama, kendi özümüzü yakalama fırsatını bulamıyoruz.

Yine de iyimser beklentilerim var. Kendi cevherlerimizi meydana çıkaramadık, üzülerək ifade edeyim, böyle bir gayret yok. Kendimize güvenimiz de yok.

Neden kendimize güvenimiz yok?

Bir zaman bir bombardımana maruz kalmışız, Türk insanına "Etrâk-i bi idrak" (anlayışsız Türkler) denmiş Osmanlı döneminin son yıllarında bile. Bir milletin kendine itimadını sarsan böyle bir yaklaşım fevkalade yanlıştır. Bizi esir olarak kullanmak isteyenler, bizim çok dinamik olan kendimize güvenimizi yıkmışlar zannediyorum. Ben kendimize güvenin sarsıldığı, harman gibi savrulduğu dönemde yetiştim. Katiyen bir Türk iş beceremez; onun uçak yapması müspet ilimler adına bir şey ortaya koyması – o zaman NASA yoktu– öyle bir yerde çalışması, bir Edison, Einstein gibi bilim konusunda bir şeyler ortaya koyması, hele bunları dinle telif etmesi bunlar milletimizin kabiliyetlerini aşkın şeyler, bununla uğraşmayalım denmiş. Hatta biraz da tahkirle, bunları gâvur yapar biz de kullanırız gibi milletin düşünce serbestisine, iradesine zincir vurulmuştur. Son yıllarda, biz bunu hep kırıp atmaya çalışıyoruz ama pratikte bize bir şeyler ifade edecek durumlar olması lazımdı. Bu nedenle matematik, fen olimpiyatlarına öğrencilerin katılmaları ve başarıları bende bu duyguyu pekiştirdi. Bunun olması lazımdı.

Bu öğrenciler, dünyanın neresine giderlerse gitsinler, birinci oluyorlar; Japonya'da oluyorlar, Avustralya'da oluyorlar... Bu da gösteriyor ki, bu milletin ilme de kabiliyeti var. Bunun hasıl ettiği özgüven, içine konduğumuz fanusu kırmamıza vesile oluyor.

Kültür emperyalizminin baskısı altında tutmak için birileri bizi kabiliyetsiz göstermeyi bu işin bir gereği olarak görmüş. Böyle bir telkin bombardımanına maruz bırakmışlar. Bizden bir şey olmaz demişiz.

Aydınımızın da pek inancı yok diyebilir miyiz?

Maalesef, aydınımız bile söylüyor. Hicrî 4. asrın sonu 5. asrın başında Asya'da gerçekleştirilen bir rönesans var. Atalarımız onu alıp değerlendirmişler, bilim dediğiniz şey birdenbire ot gibi bitmez yani. Fikirlerin birbirinin içine girmesi, tecrübe birikimi, istihaleler, çağın yorumları, bunlar bir yere getirilmeli.

Aydınımızın önce bizim bir şey yapabileceğimize inanması lazım. Hep dışta arıyoruz, oysa içimizde çok cevherler var. İbrahim Hakki'nın dediği gibi "bir hazine gibi yatıyor", onu keşfetmek lazım.

Yobazlık Dayatmacıdır

Yeni Yüzyıl 21.07.1997

Sade Bir Dünyada Ruh Zenginliği

Huntington'ın Medeniyetler Çatışması kitabında ortaya sürdüğü teze ne diyorsunuz?

Kültürler arası çatışma olacağına inanmıyorum ben. Hatta böyle bir şeyi birileri planlıyorsa ve şimdilerde bir kısım hülyalarına

dayanarak bu mevzuda bir kısım iddialarda bulunuyorlarsa, bence, madem böyle bir dalga kabardı geliyor, onun telatümünü –Yahya Kemal'e ait bu tabir– yaşamadan evvel daha büyük bir dalgakıran koyalım bunun önüne, parçalayalım o dalgayı.

Onun Türkiye için yorumu da; siz Avrupa'yı boş verin Doğu'da İslam dünyasının lideri olun zaten siz Avrupalı değilsiniz.

Fakir, onu da kabul edemeyeceğim. Bizim Avrupalı da bir yanımız var, İslam dünyası ile de var. İslam dünyasına lider olmamız isteniyorsa, Avrupa ile entegrasyonumuz bunu daha da kolaylaştıracaktır. Sizin dediğiniz şekilde söyleyenler, bunu bilerek söylüyorlarsa, bu bir yanıltır. Belli bir gaye için söylüyorlarsa, gayelerine alet olunmamalı. Bu kuru bir gündem meselesi, bir parti meselesi değil.

İran'da İslam adına bir devlet kuruldu. Bireysel özgürlükler ve sevgi yok edildi. İnsanlar tepkilerini oylarıyla anlatmaya çalıştılar. Acaba İslam bireysel özgürlükler açısından nasıl değerlendirilebilir? İslam'la demokrasi bağdaşmaz mı?

Bazıları tepkici davranıyor, ama günümüzde modern yorumcular İslam'ı özüyle iktisadi, siyasi ve kültürel yanlarıyla tahlil edince görülüyor ki, İslam'ın bu yönlerinin değişik doktrinlerin her biriyle kesiştiği noktalar, iç içe girdiği halkalar var. Hatta İslam'ı bazı açılardan sosyalizmle, sosyal demokrasiyle bile irtibatlandıran insanlar oldu. İslam sosyalizmi diye kitaplar da yazıldı. Peyami Sefa da 160 çeşit sosyalizmden bahseder, biri de İslam sosyalizmi der. Hatta bazıları umurun çıkarlarını gözetmesi nedeniyle İslam'ı komünizmle bile barıştırdı. Bunların ayrı ayrı münakaşası

yapılabilir. Bir kesit alıp İslam'ı onunla ilişkilendirerek, sadece bu oymuş demek ifrattır, aşırıya gitmektir. Bediüzzaman'ın burada enfes bir yorumu vardır: "Arkadaşlarım bana çorba getirirlerdi. Tanelerini karıncalara verirdim. Bana bunun hikmetini sorduklarında bu karınca ve arı milleti cumhuriyetçidirler. Ben de bundan dolayı seviyorum onları. Ama şeklî cumhuriyetçi değil. Cumhuriyet deyip elli türlü insan hak ve özgürlüklerini baskı altında tutan cumhuriyetçi değilim." cevabını verir. Cumhuriyet, geniş katılımlı ve herkesin memnun olacağı bir sistemdir. Modern yorumcular, "İslamiyet, idari noktada bir cumhuriyettir dememek için hiçbir sebep yok." diyorlar. Kur'an ve Sünnet'in yoruma açık yanlarıyla alakalı zamanın yorumları en isabetli yorumlardır. İslam'ı idari noktada demokrasiye ters görmek mümkün değildir.

Osmanlı Sekülerizmi

Osmanlı döneminde dünya kadar kanunlar çıkarılmış. Bunlar dünyevi maslahatları hedef aldığından, meseleye sekülerist bir zaviyeden yaklaşılmıştır denebilir. Kimsenin dinine, ibadetine karışılmaması açısından bakılırsa bir laisizm de söz konusudur.

Anayasanın ilk maddesine bakın, kimsenin dinine karışılmaz. Kur'an da "Sizin dininiz size, benim dinim bana." der. Dinin temel ruhu da herkesi böyle kucaklamasıdır. Osmanlılar'ın kusurları olabilir ama, o kadar çok geniş sahada o kadar çok çeşitli milletlerden dinden ve kültürden on milyonlarca insanı idare edebilmeleri de işte bu derin hoşgörüdür. İslam demokrasiyle taban tabana zıttır demek haksızlık olur, aynen demokrasidir, sosyalizmdir kapitalizmdir demek de bir başka aşırılık olur. Aklın hikmet-i vücudu, yani yaratılış sebebi vardır. Her şeyi kendi

çerçevesiyle kavramalıdır.

Sizin söyledikleriniz bir sentez içeriyor. Yunus'un sözünü ettiği Molla Kasım'lar ne olacak?

Buraya geldikten sonra, Türkiye'deki hadiselerle bakarak bir deneme mahiyetinde 'Yobaz' adlı bir şiir yazmak istedim. Okuyamayacağım, çünkü henüz düzeltemedim. Belli bir dönemden sonra, bizde bazı yobazlıkların yaşandığı söylenebilir. Din adına yobazlık yapanlar olduğu gibi, dine karşı yobazlık yapanlar da olmuştur. Bunların en mümeyyiz vasıfları dayatmadır. Molla Kasım'lar her zaman bu yobaz tipin temsilcileri olmuşlardır.

Yaşamınızda çok çile çektiniz, başınızdan çok şey geçti. İçinizdeki coşkuyu boğmaya, sizi ezmeye dönük olaylardan nasıl çıktınız bugüne?

Hep yararlı olmaya çalıştım. Benden önce de bu işin çilesini katmerli çekenler oldu. İçinizde bir ideal olunca bunlar yapılabilir. Çocukluğumdan bu yana Yesevi'lerin mirasçısı tekkelerin ışığı, havası ruhuma sinmişti. Böyle büyük bir tarihten gelen bir milletin küçüklüğünü hiçbir zaman hazmedemedim. Hep hayalimde, ütopya sayılabilecek hislerle yaşadım. Bazen çaresizlikle onları gözyaşlarımla seslendirdim. Bence gözyaşı da kelimesiz, sessiz şiirdir. Buna rağmen ense kökümüzde boza pişirenler de oldu. Vatan haini gibi takip edildiğimiz de oldu. Gönül koymadım diyemem ama unuttum onları. Şu anda kimseye düşmanlık duymuyorum. O zaman bile hislerimle değil, mantığımla meseleye yaklaştığımda bu işi bana yapanlara hakkımı helal ettim. Bu altın kuşakta bir gün benim ülkem sikkeyi kesen,

tuğrayı basan olursa, bu uğurda her şey katlanılır dedim.

Özal'ın Demokratik Centilmenliği

Bütün sözlerinizde, yazılarınızda derin ve güçlü bir vatan sevgisi var. Pek bilinmeyen bir olay da sizin 1986'da, Suriye'den Türkiye'ye kaçak girişinizdir. Mayınların arasından geçerek gelecek kadar mı seviyordunuz Türkiye'yi?

Hemen her hadisin, yani Efendimizin mübarek sözlerinin ezberlenmesinin altında, hemen her birinin orijinal ve çok edici hadiseler sebebiyle söylenmiş olması yatar. 1986'da, arıyorum diye yakalanmıştım. Özal'ın demokratik centilmenliğiyle saliverildim. Ve o sene hacca gitmeye karar verdim. Altı yıl çok sıkıntı çekmiştim, dolayısıyla buna ister bir deşarj olma, ister konsantrasyon deyin. Cidde'ye vardığımda havaalanında derdest edileceksin diye Türkiye'den haber verdiler. Ben de yolumu değiştirdim, Halep'ten geçeyim dedim. Annemin amcası da bir dönem kadıymış orada. On bir gün kaldım. Ayakkabısız, sürünerek ve dikenlere basarak geçerken bir kere daha anladım ki, ben bu ülkeyi çok seviyorum. En sevdiğim Efendimizin beldesi bile beni oralarda tutamadı. Kurşun menziline geçiyoruz iki taraftan. Üç dört kilometrelik yeri yedi sekiz saatte geçtik. Geçince, bir kayayı göstererek, şu kayanın dibinde 24 saat uyuyabilirim dedim. Böyle bir duruma maruz kalmayınca insan millete bu kadar âşık olduğunu ve onu sevdiğini bilmiyormuş. Bir bayram yaşadım. Hatta sonraları o bayramı özlediğim zamanlar oldu, beni yine oraya götürün o bayramı yeniden hissedeyim dediğim oldu çevremdekilere.

Hoşgörünün sizin yönteminiz olarak burada işe yaradı mı? Kültürel çatışmanın olduğu Türkiye'de nasıl barış sağlanır?

Bazı yerleşmiş adetler, davranışlar uzun zamanda ancak kaldırılabilir. Bazı sosyologlar, psikologlar Peygamberimizin büyüklüğünü orada arıyorlar. Böylesine vahşi, ilkel kabileler arasında kötü ahlakları, huyları çok kısa zamanda söküp atması mucize gibi görülüyor. Hoşgörü zaten milletin ruhunda var, bunun ortaya çıkması için toplumun çeşitli kesimlerinden, sanattan ilim yuvalarına kadar herkesin ısrar etmesi gerekir. Yerleşik hale gelmesi için uğraşmalı. Kavga ortamı birden bire giderilemez. Burada medyaya çok önemli bir iş düşüyor. Dikkat gerekiyor, tahrip kolay, tamir zordur. Restorasyon birden bire olmayacaktır. Duygunun, itimadın yükselmesi, bakış açılarının değişmesi, her şeyin yerli yerine oturtulması uzun zamana bağlı. Fakir diyorum ki, toplum hoşgörüye sahip çıkmalı. Hiçbir şeye karşı cihat ilan edilmese de, ama mümkünse hoşgörü için cihat ilan edilmeli. İnsanlara karşı değil, kötü duygulara, kötü tutkulara karşı yumuşak bir mücadeleyle insanları iyiye, güzele inandırmalı. Ümitsiz değilim. Fakat çok çetin bir işe teşebbüs ettik diye korkuyorum. Bu konuda bedel ne olursa olsun, ödenmeye değer.

Günümüzün yeni bir insan tipine ihtiyacı var. Dünyü aşkın olması gerektiği gibi, bugünü de aşkın bir insan tipi.

Asya Türkiye'yi Bekliyor

Yeni Yüzyıl 20.07.1997

Derviş Geleneğiyle 21. Yüzyıl Ütopyası

Astronomiye olan tutkusunu bildiğim için Mars'taki

gelişmelerden başlıyorum sohbet. Yıldızlara, gökyüzünün derinliğine hayran Fethullah Gülen, yıldızlar haritasını evrenin asude dinginliği olarak seviyor?

Uzay çalışmaları konusunda dünyanın gerisindeyiz. Asırlarca geride kalmışız; bu mesafenin aşılması epeyce zor. Teknolojinin, bilginin transfer edilmesi, Türkiye'nin en önemli meseleleri arasında yer alıyor. Gündelik işlerle meşgul olmaktan, devlet olarak plan ve projeleri bile değerlendiremiyoruz.

Para mı sorun?

Parayı milletimiz çözebilir sanıyorum. Kendilerine öncelik tanınmaması gereken küçük meseleler, günlük siyaset milletin geleceğinin önüne geçiyor hep. Yoklukta varlık bulmuş ve Kurtuluş Savaşı'nı gerçekleştirmiş olan milletimizin, bugün de bunları yapabileceğine inanıyorum. Pratikte de bugün biraz kurcalayınca, bunun böyle olduğunu görüyoruz. Mesela, Asya'daki eğitim faaliyetleri bunun bir örneğidir. Bunu, bazıları "değirmenin suyu nereden" diyerek Amerika'ya İngiltere'ye dayandırmak istiyor, ama Allah da biliyor, Peygamber de biliyor, maşeri vicdan da (kamuoyu) biliyor ki, bu İstiklal Mücadelesi'ni gerçekleştiren ruhun işidir. O gün millet nasıl coştuyorsa, bugün de varını yoğunu buna yatırarak, bunu gerçekleştireceğine inanıyorum. Elverir ki, millete planlar sunulsun, ümit vaat edilsin, yapılan şeylerle bir neticeye varılacağına inandırılınsın, o zaman millet her şeyi yapar.

Orta Asya'da okullarınızı gördüm. Üstelik ben 'Deve Kervanıyla İpek Yolu' projesi kapsamında gitmişken tesadüfen gördüm. O

insanlara bu şevki, coşkuyu nasıl aşıliyorsunuz? Bu insanlar bir hedef konduğu için mi koşabiliyorlar, yoksa başka bir his mi var işin içinde?

Değişik faktörler var. İnsanımız çok yürekli, yalnız bunu ortaya koyabilmesi için inanması gerekli. Bizim gibi arı vızıltısıyla bile bir şeyler fısıldayan olsa, maşeri vicdan (kamuoyu) hemen harekete geçebiliyor. Demek, o kadar bile olsa bu milletin hamiyet hislerine, civanmertliğine müracaat edilmemiş. Ben bu işin organizatörü olduğumu söyleyemem; sadece bu işin yararlı olduğuna inandım. Gerçekleşebileceğine ve sonra da kalabileceğine inandım. Asya insanının beyninin guddelerinde, şuurları olarak milletimize karşı bir güven, itimat var. Ana millet, baba millet olarak gören bir şey var sanki. Gezdiğim her yerde, benim işim olmadığı halde, hep aynı teşvikte bulundum. İnsanlar bu sese cevap verdiler. Gerçekten inandılar. Ben de bu işe doğrusu hayret ettim. Bu kadar az bir gayretle onların bir küheylan gibi şahlanmaları beni de hayretten hayrete sevk etti. Milletin ruhundaki cevhere bir kere daha inandım, Asya steplerinden kalkıp at sırtında Tuna Nehri'ni defalarca geçen bir millet olduğumuzu bir kere daha gördüm. Onun ruhundaki bu güç öyle bir kaynak ki, bu cevheri bilmeyenler yapılan şeylere başka kaynaklar aramaya başladı. Oysa ki bu, milletin kendi içini ortaya koyması demektir ve o, irade gücünü ortaya koydu. Başka bir mülahazamı arz etmek isterim. 1980'lerin sonunda, bir kısım sarsıntıları fark edince 'Oradaki insanlara sahip çıkalım. Çarlık Rusya'sının, komünizmin altında inlediler şimdi de başka istismarlara açık olacaklar. Bu kardeşlerimizin yardımına gidelim' mülahazası ile gidersek, kendilerine çok şey vereceğimizi

düşündük.

Türkiye Oturmuş Bir Devlet

Türkiye oturmuş bir devlet, demokrasi yerleşmiş, en azından yerleşme yolunda. Günümüzde kendilerini bizden daha iyi Müslüman gören, ve bize tepeden bakan insanlarla, ülkelerle en azından şimdilik mümkün görülmeyen birlik hayalleri kurmak yerine, bizi kabullenecek, yıllarca, hatta asırlarca horlanıp ezilmiş, çok yönden bize daha yakın insanlara yönelmeyi yararlı bulduk. Gelecekte belki başkalarına 'cazibe merkezi' haline gelecek yerler olmaları dolayısıyla, hususi kültür ve eğitim adına yatırımların boşa çıkmayacağını düşünerek sevdiklerimizle bu işe başladık.

Bunlar, politikacıların yapması gereken ve yapmadıkları şeyler. Onlar insanları heyecanlandıramıyor, onlara bir şevk veremiyor. Tersine umutsuzluk veriyorlar. Böyle politik hedefler ve yapılanların yanı sıra çok kırılğan bir iç dünyanız var. Büyük hayallerin beslendiği bir yaratıcılığı da taşıyorsunuz; bunların ikisini bir arada taşımak zor olmuyor mu?

'Meşakkat mükafata esastır' derler, yani her şeyin avantajları kadar riski de var. Bunlara katlanmak lazım. Milletin ruhundaki cevherin çıkarılması meselesinde politikacılar, hamasi destan mahiyetinde çok şeyler söylüyorlar, ama onu keşfetmeye, harekete geçirmeye matuf ciddi, inandırıcı bir tavırları olmuyor. Öyle tutarsız şeyler oluyor ki, en büyük kredileri sayılan güveni kaybediyorlar. Politikanın dışında olmanın bir yönüyle bir yararı olabilir; bir önemli mevzuu seçersiniz, bir idealiniz vardır, onu belirlersiniz. Zaten çok zor, çetin bir olay. Bir de her şey bir

kaderdenk noktasında cereyan eder. Yani dersiniz ki, burada bir ölüm de söz konusu olabilir, ancak kalım olursa, o zaman da kazanırım. Yani bu millet uyanırsa, yine kazancımız büyük olur diye düşünüyoruz. Kaderdenk noktası, yani sebepler planında insan iradesiyle alakalı bütün psikolojik, sosyal, ekonomik ve siyasi konjonktürle, kader planında İrade-i İlahi'nin çıkışması, bazılarının sürpriz dediği sizin hayal ettiğiniz gerçekleri çıkarıyor. Politikacı bu mülahazalara eğilemiyor. O günü kurtarmayı düşünüyor. Bu milletin tarihini ve geleceğini gerektiği ölçüde düşünmüyor.

Yani ideal gerekiyor...

"Günlük meselelerle çok meşgul olursa insan, başka meselelere karşı gabileşir, yani anlayışı kitledaşır" diyor bir düşünür. Birkaç yıl öncesine kadar Türkiye'nin bir Asya meselesi yoktu. Bazı şeylerin planı yapıliyordu ama bunu Atatürk çok önceleri söylemişti. Yani ABD Başkanı Mc Arthur'la Türkiye'de görüşürken 1935'lerde söylemişti. Demek ki, bizim politikacılarımız o noktaya bugün vardılarsa 63 sene geriden geliyorlar demektir. Ne olursa olsun son sözü söylemek lazım, o kaderdenk noktası geldiğinde. Ben dedim ki, Asya'ya açılırsak ne kaybederiz? Azerbaycan'ı Ruslar işgal ettiğinde arkadaşlarımız orada idiler, ben de onlara "Kalın" dedim, "Ezilseniz bile kalın!". Onların mağdur olduğu bir dönemde orada olmamız, onlara yardım elini uzatmamız bir kredidir. Devletimiz gerçi bir yönüyle bunu düşünüyor, bir diğerk yönüyle de devlet olarak hareket ederse başka devletleri karşısında bulur. Oysa bizimki sivil bir girişimdir, yani bağışlayın ne deve ne kuş. Bize derler, "Devlet adına mı hareket

ediyorsunuz?" Biz de, "Nasıl telakki ederseniz". "Kendi kendinize mi hareket ediyorsunuz?" yine, "Nasıl telakki ederseniz".

Biz Devletin Ayrılmaz Bir Parçasıyız

Ama biz devletin ayrılmaz bir parçasıyız, yaptığımız her şey devletimiz adınadır. O açıdan, bazen böyle bir belirsizlik de bizim için güç kaynağı oluyor. Bu da çok önemli bir dinamik sayılabilir. Orada yapacağımız her şeyde KGB ile, Rus sertliği ile bir güç kazandık.

Orta Asya, kültürümüzün ana ırmağının aktığı yer. Yesevi döneminde İslam anlayışında kadın erkek bir arada ibadet eden Türklerin, 13. yüzyıla kadar Kur'an'ı da Türkçe okuduğunu hatırlarsak bugün neden kadını erkeği ayırıyorlar, haremlik-selamlık yapmaya çalışıyorlar? Dinde ve tasavvufta kadın erkek bir değil mi?

Ahmet Yesevi bir insan, meseleyi kendince geniş bir perspektif içinde yorumlamış olabilir. Meclislerinde zikir esnasında kadınla erkeğin birlikte olduğu tarih kitaplarında geçiyor. Allah Resulü dönemine bakılacak olursa, mescitte erkekler ve kadınlar birlikte namaz kılıyorlar. O zaman, şimdi bizim camilerimizde olduğu gibi mahfil veya maksure şeklinde bölmeler de yok. Muteber hadis kitaplarında geçtiğine göre, Medine'de Müslümanlar genellikle fakirdi. Ayrıca iç elbiseleri yoktu. Secdeye vardıklarında hoş olmayan manzaralar göze çarpabiliyordu. Bunu önlemek için Efendimiz (sav), kadınlara, hemen erkeklerin arkasında namaz kıldıkları için, "Erkekler secdeden başlarını kaldırmadan siz kaldırmayın" buyurmuşlardır. Bir konsantrasyon yeri olan

mescitte, açık saçık manzaralara meydan vermemek için böyle buyurmuştur. Bazı meseleler gibi, zamanla bu meselede de değişik anlama ve yorumlar olmuş. Kadınlar, mesela Türkiye'de teravih namazları dışında –ki farz değil sünnettir– camiye gelmez veya alınmaz olmuş. Bunun yanı sıra camilerimizdeki mahfil ve maksureler de sorgulanabilir. Yesevi hazretlerinin, Anadolu'ya gönderdiği dervişler asıl manânın, derinliğin ve ruhun temsilcisi olmuşlar. Osmanlı'nın kuruluşunda bu ruh çok önemlidir, Mevlana, Hacı Bektaş Veli gibi pirler hep bu ruhun uzantılarıdır. Anadolu bu ruh, bu manâ ile şekillenmiştir.

Antikçağda kadınlar hâkim olduğundan tanrıçalar vardı, sonra erkek egemenliğinde tanrılar çıktı. Erkek erkeğe bir sistem kuruldu. Maalesef denge kurulamadı. Karşı taraf hakkını alacağına –ki, hak almayı, adaleti ve dengeyi tesis etme manâsında kullanıyorum– tepki doğdu. Esasen, kadın–erkek arasında mutlak manâda üstünlük değil, işbölümü söz konusudur. Dinimize göre, kadın çocuğunu bile emzirmek zorunda değildir. Yesevi'ler, Mevlana'lar, Yunus'lar bu meseleyi çok güzel yorumlamışlardır. Ebu Hanife de güzel yorumlamıştır, ona göre kadın hâkimlik de yapabilir. Ayrılıkları, bir etki tepki kısır döngüsünde biz icat etmişiz.

Şekilcilik İslam'ın Ufkunu Daraltır

Kadın tecrit edilerek örtünmesi isteniyor. Kezban Hatemi, Kur'an'da baş örtme yoktur diyor. Örtünme var mı, yok mu? Bu konudaki dayatma nedir?

Kezban Hanım'ı ben de dinledim. Kur'an'da örtünmeden

bahsedilir, ama nasıl örtünüleceği, şekli açıklanmaz. İran'daki gibi çarşaf mı giyilecek, peçe mi takılacak, bunlar net değildir. Şekil üzerinde durmak, İslam'ın geniş ufkunu daraltmak olur, zevksizlik olur. Hatta İslam dinini bir kostüm dini haline getirmek olur ki, bunlar yanlıştır. Başörtüsü de aynı şekilde üzerinde durulacak usul, yani imanın ve İslam'ın esaslarından, şartlarından değildir. Bunlardan dolayı, insanın adeta dinin dışında tutulması dinin ruhuna aykırıdır. Bu konuda dayatmalar, ısrarlar ifrattır ve zorlamadır. Hatta nefret ettirmedi. Gönülde sevgi önemlidir, sevdirmek önemlidir. İşin kaynağıyla irtibat önemlidir. Herkes hoşgörü ister, ben de kendi telakkilerim, kabullerim içinde hoşgörü isterim. Benim de buna ihtiyacım vardır. Ancak böyle olursa, toplumun değişik parçaları bir araya gelebilir. Aynı ölçüde ben de herkesi bağrıma basmalı ve kabullenmeliyim. O kadar çok müşterek yanımız var ki, teferruatta bölünüp parçalanmamalı. Caminin içinde birbirimize düşeceksek, şekilden önce ruh veya muhtevayı öne alıp avluda barışacaksak, orada barışı sağlamalıyız.